

HELYNEVEK

A helységnevek stabilizálódása

A helynevek „nemzetiesedése”

Mehádia

A dűlőnevek

A közterületi nevek

A helynévmagyarosítás

A helynévmagyarosítás ideológiája

A helynévmagyarosítás mint társadalmi mozgalom és reakciója

A helységnévrendezés előtti helységnév-változtatások

A helységnévrendezés praktikus szempontjai

A helységnévtörvény

A törvény körüli parlamenti és társadalmi vita

A Községi Törzskönyvi Bizottság tevékenysége

- A nem magyarosítás jellegű változtatások
- A helységnév-magyarosítások és módszereik

A megyék és a községek reakciója

A hivatalos nevek előírt használati köre

A helységnevek stabilizálódása

A helységnévrendezésig a helységneveknek a legtöbbször egy adott nyelvben sem csak egyetlen, megszilárdult és minden körülmények között használt alakjuk volt. 1873-ban jelent meg az első hivatalos helységnévtár, a gyakorlatban gyakran mégis több hivatalos név is élt egymás mellett. A község által használt pecsét gyakran egy másik névváltozatot őrzött, mint amelyet a vármegyei közigazgatás használt, más néven jelenhetett meg a település az egyházmegyei sematizmusokban és esetleg a vasútállomását is másként hívták. A helységnevek írott alakja együtt változott a helyesírási reformokkal, Szászváros neve pl. a latinista írásmód szerint *Orasc'ia* volt. Az írástudatlan lakosság ajkán pedig a saját vagy az idegen falu neve, főleg ha nem érezte a motiváltságát, szabadon változott.

A magyar helységnév-változatokban az írásbeliségben rögzült forma dacára tovább érvényesült a szókezdő mássalhangzócsoporthelyettesítésének igénye: *Barassó* és *Veledény*¹. A nagyenyediek Balázsfalvát „Balázs”, Töviszt „Tüis”, Magyarigent „Égen” formában emlegették (Berde 2005, 85), egy kükküllőpócsfalvi mesében Csüdőtelkét *Csődtelekének* (Ősz 1905) stb. A románban pl. Braşeu², Bălgărad (*Bălgărad* helyett, Ciura 1966, 63).

„numele Dreyte se usua dia singuru numai in comuna precumu si in satele curatu romane de prin prejuru, numele ungurescu e cunoscutu in intréga provintia, mai cu sama in scrisu.” (A község válasza Pesty kérdőívére, idézi Szabó T. 1942, 35.)

“A helység neve közigazgatásnál ‘s mindenféle iratoknál Hogyis használtatik, az oláh ajku lakosok ‘s a nép rendszeren Ozsest néven hívja, oláh nem is mondja “Hogyis” hanem csak Ozsest” (Szilágyi Ambrus jegyző a Bihar megyei Oláhhódosról Pestynek, 1864-ben).

Az idegen eredetű magyar névalak igen távol is állhatott a faluban élő nemzetiség által a jelenben használt névalaktól. Az Arad megyei Buttyin görög katolikus lelkésze szerint pl. a *Buttyin* magyaros, a románok *Buten*-nek ejtették (Mező 1999, 71).

A helynevek „nemzetiesedése”³

Az erdélyi parasztság nagyobbik részét a mindennapokban olyan helységnevek vették körül, amelyek közszoí jelentését nem értette, sőt a név hangalakja is gyakran idegen elem maradt anyanyelve fonológiája számára. A névnek mint kategóriának épp ez az átlátszatlanság az egyik fontos alkotójegye. A helynevek először a többnyelvű közegben élő értelmiség számára tettek szert politikai tétre, amikor a versengő nyelvi lojalitások megszilárdultak

1 „Talán egy kis óra múlva be is értünk Vledénybe, mely nevet az erdővidéki kocsis magyarosabban Veledénynek ejt.” (Hunfalvy 1887, 123. sz., 359.)

2 Pl. “La Braşeu!” – felelte badea Cârţan a kérdésre, hová megy (Bărsan 1969, 496).

3 Módszertani alapelvként magyar/román helynévnek tekintem a magyar/román szövegben reflektálatlanul, rendszerszerűen és magyar/román helyesírással használt nevet.

a körükben. Azokat a névalakokat tartották kíváncsúnak, amelyeket etimológiailag hitelesen le tudtak vezetni saját nyelvükből, de legalább beilleszkedtek nyelvük érzékelt hangtani rendszerébe.⁴ Az etimológia a korszak elején átvette a történeti nyelvészet elméleti apparátusát és módszertani egzaktitását, elszakadva a korábbi, a humanistáktól örökölt tudálékos és önkényes nyelvi játékoktól (*Dés < Deus*). A fenti ismérvek egyike vagy mindegyike szerint autentikusnak ható magyar vagy román név megszilárdította a település, hegy vagy víz helyét a magyar vagy román nemzeti térben. A nem értelmezhető és / vagy szokatlan hangzású magyar helynév ellenben az új, nemzetiesült nézőpontból tűnhetett románnak, az ilyen román helynév pedig magyarnak:

„De sem a világosiak, sem az alföldiek, sem az erdőhátiak nem őslakosok ezen a vidéken, mert a falvak elnevezése egyáltalán nem román. Radna, Miniș, Cladova, Ghioroc, Covășinț, Șiria, Galșa, Mișca, Pîncota, Agrij, Arăniag, Silinghia, Dund, Drauș, Cermei, Căcărau, Mocrea – ezeknek a neveknek nincs értelme románul.” (Slavici az Aradi-hegyljáról, Slavici 1980, 26.)⁵

Az Erdélyi-medence helyneveivel kapcsolatban nagyon sok magyar és román író is megjegyezte, hogy a román lakosság tulajdonképp a magyar helységneveket használja, saját nyelve hangtanának megfelelően többé-kevésbé átalakított formában.

„Nume curate românești se găsec, bine înțeles, unde Românii trăiesc mai compact și printre munți. P’acolo sunt rare numirile ungurești.” (Rusu Șirianu 1904, 147.)

A terület legtöbb helynévének különböző nyelvű megnevezései egymással történeti kapcsolatban állnak. Ezek számára a fenti megközelítés csak egyetlen mély formát, etimont vagy ideális névalakot tartott fenn, amelynek tükröződései, felszíni alakjai a magyar, román, német elnevezések. A harc ezen "eredeti név" kizárólagos birtoklásáért zajlott.

"Hunyad megyében kebelezt Beregszo, Bácsi, Rakosd, Puj, Keresztur, Solymos, Pestis, Zajkány s több tiszta román községekben neveztek oly tanítókat (*Egy hang: hisz ezek magyar községek!*) Az ám! csak tessék elmenni s megnézni, hogy mennyi ott a magyar; hanem hát önök a községek neveit is megmagyarosították, én a román községek neveit magyarul beszélvén, magyarul nevezem. Hanem hát engedjék, hogy románul beszéljek, s akkor románul fogom nevezni." (Sigismund Borlea interpellációja 1876. XII. 4-én, Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi Napló IX., 10.)

A román értelmiségiek szórványosan bevezettek néhány nemzeti szempontból kíváncsabb nevet, a következő módszerekkel élve:

- Archaikus nevek felújítása (*Bălgrad* helyett *Alba Iulia*, *Beiuș* helyett *Beunș*⁵).
- A nevek lefordítása (*Vizocna* helyett *Ocna Sibiului*).
- Az egységes román köznyelvi szempont érvényesítése (*Beci* helyett *Viena*).⁶

A helységnevtörvény lassú, megyénkénti életbe lépése előtti gyakorlat azonban azt igazolja, hogy a román értelmiség még korántsem tekintette fontos nemzeti markernek a helynevek románságát. A székelyföldi települések többségére ugyanúgy, mint a "belmagyar" helyekre, a kor román sajtója természetesen magyar nevükön hivatkozott. Nagyon gyakran azonban az Erdély-medence román lakosságú településeit is magyarul nevezték meg.

Állomásnevek a vasúti menetrendben, a Tribuna 1884-es évfolyamában: *Fugyi-Vásárhely, Mező-Telegd, Rév, Agostonfalva, Gyorok, Németh-Ságh, Orczifalva, Merczifalva, Kerelő-Sz.-Pál*.

„Am lăsat numele maghiar al comunelor pe d’oparte pentru că multe comune cu locuitori români n’au nume românești, pe de altă parte pentru că și cel românesc nu este de cît o schimonosire a celui ungureșc, așa că dacă cine-va l’ar căuta pe hartă, nu l’ar găsi fără a ști și numirea ungurească.” (Rusu Șirianu 1904, 145.) Ezután bemutat néhány Fehér, Nagy-Küküllő és Kis-Küküllő megyei román településnevet, és levezeti őket a magyarból. (uo., 145–146).

A Libertatea 1905-ös évfolyamában a borszéki víz szászvárosi, román nemzetiségű terjesztője "Apa de Borszék" néven ajánlotta termékét, az 1906/2. számban "comuna săsească Szépnay", a Drapelul 1901/92. számában *Vecseház* (német–magyar falu Krassó-Szörény vm.-ben), *Körtifája* (Pavel Vasici Bariț-hoz 1870-ben, Pascu – Pervain 1975, 173)

Vaida Voevod emlékirataiban a környéken található sok román *Lăpuș* nevű hely miatt, pontosítás céljából használta a román többségű falu magyar nevének előtagját: „preotul din Lăpuș, pe Someș Hagymás-Lápos” (Vaida Voevod 2006, 1, 241).

Az előbbi eljárás logikai ellentettje, amikor Magyarország távoli tájain fekvő, román népességgel nem rendelkező helyeket nem magyar nevükön, hanem latin-etimológizáló (pl. Tokaiu, Makau, dieceza Vesprimului – az *Observatorulu* 1880-as évfolyamában, *Cașovia* – az *Enciclopedia Română* szócikke, *Strigoni* – Moldovan – Togan 1909) vagy fonetikusán átírt román néven (*Giergio-Sân-Miclăuș, Pojon, Vaț* – az *Enciclopedia Română* szócikkei) nevezték meg. Ezen alakok használója akaratlanul is a közös államkeretre hivatkozott, mert azt hangsúlyozta, hogy olvasói ismerik a megnevezett helyeket és a teret, amelyben azok elhelyezkednek, nem érzik idegennek maguktól.

⁴ Ez a fejezet példait főként a román értelmiség köréből meríti, a magyar oldalt *A helynévmagyarosítás ideológiája* c. fejezet veszi szemügyre.

⁵ Többször felparázslott a vita a román nyelvű sajtóban, hogy melyik Belényes eredeti román neve: *Beiuș* vagy pedig *Beunș*.

⁶ „Eu l-am apucat ca director pe bătrânul Ștefan Iosif, căruia îi ziceam Beciu, fiindcă studiase la Beci, adică la Viena.” (Pușcariu 2001, 272.)

⁷ Vácrá, mivel a börtöne miatt a szimbolikus román nemzeti tér teljes értékű részévé vált, általában fonetikusán átírt román néven hivatkoztak (vö. még *Zsilava*).

A helységnévmagyarosításnál leírtak ellenére a magyar szerzők többsége is magyarázkodás nélkül használta a román eredetű helyneveket, bár mindenkor magyar helyesírással, tehát magyar neveként. Ritka jelenség, hogy Szinnyei nem magyar személyekről szólva néha a hozzájuk kapcsolódó magyarországi hely idegen nevét is közli: "Jelenleg Törösvárott (Brán) él birtokán..." (*Puscariu János* alatt), "Kőhalomban (Reps)" (*Jüngling Károly* alatt). A helytörténeti monográfiák szerzői ezenkívül etimológiai kísérleteikben szívesen nyúltak szláv szavakhoz akkor is, ha láthatóan nemcsak a szláv filológiában nem voltak járatosak, de szláv nyelveket sem beszéltek. A függetlenségi párt 1906-ban indult, Lumina című hetilapjában a helységneveket románosan írták.

Mehádia

Mivel közelében *Ad Mediam* néven római település és katonai tábor létezett, a *Mehádia* nevet a román filológusok Cipariu óta ebből magyarították. Pesty Frigyes dokumentumgyűjteményéből viszont kiderült, hogy a XIV. századi oklevelekben a település neve *Mihald* volt⁸. Ebből a magyar filológusok azt a következtetést vonták le, hogy a román *Mehadia* név a *Miháldvára* alakból „torzult el”.

Iosif Bălan karánsebesi tanár *Numiri de localități* című, 1898-ban Karánsebesen megjelent könyvében igyekezett bebizonyítani a magyar tudósok által magyar eredetűnek vélt bánáti helynevekről, hogy – amennyiben nem román – legalábbis szláv eredetűek. *Mehádia* Bălan szerint a szláv *meha* 'légy' szóból keletkezett (Oaldea 1983, 130–131). Sipos Orbán Bihar vármegyei tanfelügyelő szerint a románok nemcsak hogy rosszhiszeműen megpróbálják elhitetni, hogy a név latin eredetű, hanem korábban tudatos munkával torzították el az eredeti *Miháld* alakot *Mehádiává*. "Nemzeti munká"-juk gátlátszalansága arra is felhatalmazza a magyar oldalt, hogy hasonlóképp járjon el: „Kövessük a példaadást.” (Sipos 1903, 30.)

A Községi Társaság Szentkláray Jenő javaslatára első körben a *Miháldvára* nevet állapította meg a községnek. A község több oldalas történeti áttekintést fűzött a fellebbezéshez, amelyben arra hivatkozott, hogy a római Media alapítása óta 1600 éven keresztül használták a Mehádia nevet és csak 250 évig a Miháldot. A régi nevet a megye is védelmébe vette. Alighanem ennek és annak az érvnek a hatására maradt meg a község neve, hogy Herkulesfürdőt a világon mindenütt ehhez a névhez kapcsolódva ismerték.

A dűlőnevek

A vegyes etnikumú településeken két részleges, párhuzamos határnév-nómenklátúra élt egymás mellett. A dűlőnevek azután is igen hosszú ideig fennmaradhatnak, hogy névadásuk motivációja megszűnik (pl. ezért hívnak meglepően sok szántóföldet valamilyen Tónak), emiatt a faluban korábban használt nyelvekről több évszázad után is lenyomatokként tanúskodnak.

„Cum poporul nostru este conservativ, unele numiri săsești transmise din generație în generație și astăzi se mențin în graiul satului. Astfel o pădure are numirea de »Brinchini«, care a fost transformată dela »Brünchen«, un pășunat se numește »Muler« dela sășescul »Müller«, o parte a viilor are numirea »Blechanes«, care derivă dela »Bloch-Hann«.” (Nagyludasról, ahonnan vsz. a XVII. sz.-ban költöztek el a szászok, Stanciu 1938, 4.)

„A Szelistye helyén lévő egykori falut minden bizonnyal a török háborúk idején pusztították el. Lakói magyarok lehettek, mert a helynevek között sok a magyar eredetű: Kopasz, Kiskút, Nyerges, Bánhegy.” (Slavici 1980, 30.)ⁱⁱ A turistatérképek elkészítésénél a külterületi helyneveket odavalósi emberektől kell összegyűjteni, de a középkori határjárások névanyagát is föl kell eleveníteni, ha a helység már nem magyar lakosságú (Márki 1896, 7–9).

„Gémesi [er. Karl Geml, uradalmi tisztartó] magyarisíerte Freudenthal in Örmvölgy” (Nagyzsámhoz tartozó pusztá, Milleker 1909, 45.)

A közterületi nevek

A spontán kialakult és változó közterületi elnevezéseit korszakunkban, a telekkönyvek 1855-ös bevezetése után és a postai címzés igényeinek megfelelően a nagyobb városokban a házak újrászámozásával együtt felváltotta a hivatalos közterületi névadás. A magyar városok képviselőtestületei a belterületi neveket is a szimbolikus identitáspolitiká terepére tették, a korábbi semleges, népi elnevezéseket jórészt a magyar nemzeti panteon, kisebb részt a lokális történelem alakjaival cserélték föl. A szász városok ellenben közterületi neveik rendezésekor általában a német népi neveket tették hivatalossá.

A budweis-i német városvezetés a korábbi népi utcaneveket főleg német személyiségek neveivel cserélte föl (King 2001, 115–116).

„...mintegy tükröződése annak a szabadelvű kuruckodó korszak ide is elható hullámverésének, melynek hatása többek között a régebbi korban keletkezett utcanévanyag történetietlen kipusztításában is megnyilvánult. Hogy e »történetbecsülés« sok olyan helynevet eltüntetett, melynek keletkezési korát éppen az irányzat által tömjénezett korokra tehetjük, az előtt, aki az alábbi helynévfelsorolást figyelemmel tanulmányozza, nyilvánvalóvá válik.” (Szabó T. 1937, 111–112.)

8 Vö. pl. Pesty Frigyes: Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. 1. Bp., 1888, V.

Adalék a történeti utcanévek megítélésére, amikor Désen az 1900-as években a Malom utca nevének Kazinczyról való elnevezését azzal indokolták, hogy mivel az utcában már nincsen malom, a régi név "értelmetlen" (Szabó T. 1937). Hasonlóképp Aradon: „1894 májusában Klein Ignác indítványozta, hogy az értelmetlen utcanévek helyett a város utcáit a vértanúkról nevezzék el.” (Ficzay 2005, 128.) Aradon azonban a városi képviselőtestület ragaszkodott több esetben is a régi utcanévekhez.

A korszakban több esetben is élő emberről neveztek el közterületet. 1868-ban Marosvásárhely a Poklos utcát és negyedet Deák Ferencről (Pál-Antal 1997, 16), 1893-ban Kossuth Lajosról utcát, Arad 1869-ben Eötvös Józsefről a régi Püspök utcát, "mert ezen az utcán ment a miniszter a líceum alapkövének letételére" (Ficzay 2005, 125), 1910-ben az akkor 39 éves főispánról, gr. Károlyi Gyuláról (Ficzay 2005, 125), 1912-ben Varjassy Lajos polgármesterről utcát, Désen az 1880-as években sétateret és utcát Bánffy Dezsőről, 1910-ben utcát Ilosvay Jenő polgármesterről (Szabó T. 1937, 141–142). Salacz Gyula polgármestert hivatali ideje alatt kétszer is javasolták utcanévadónak (Ficzay 2005, 125 és 129).

Aradon először Ebesfalvy György városi tanácsos javaslatára 1880 szeptemberében vezetnek be "magyarabb, hazafiasabb, megfelelőbb utcanéveket" (majdnem kizárólag történelmi személyekről).⁹ Itt társadalmi mozgalommá vált az utcanévadás, a városhoz rendszeresen érkeztek a javaslatok a városi közelet és a nemzeti kultúra alakjainak utcanévvé emelésére. 1913-ig 23, a városhoz kapcsolódó személyről (köztük tíz honvédtábornokról)¹⁰ és 28 más, nemzeti szempontból jeles férfiről¹¹ neveztek el közterületet (Ficzay 2005).

Gabos Jenő ügyvéd 1909-ben 76 utca nevének a módosítását kérte, ezzel a megmaradt népi elnevezéseket is történeti személyek nevére cserélte volna (Uo., 131–134).

„1908 áprilisában egy kis vihar kelt, amikor a Tehén utcát Arany János utcának akarják elnevezni. Szalay Antal városatya szerint sérti a költő emlékét. Faragó Rezső szerint éppen ellenkezőleg, a Tehén utca szépen fejlődik és így méltó, hogy a költő nevét viselje.” (Függetlenség 1908. IV. 9., idézi Ficzay 2005, 131.)

Marosvásárhely a Deák Ferenc utca után 1882-ben a kiépítés előtt álló Nagy közt nevezte át az egykor az utca első házában lakott Bolyai Farkasról (Pál-Antal 1997, 16), majd 1887-ben, 1893-ban, 1900-ban, 1907-ben, 1909-ben és 1910-ben a magyar történelem és kultúra további 80-90 valóságos vagy kitalált alakja kapott utcát vagy teret Marosvásárhelyen (uo., 16–17).¹² Közülük csak hatot fűzött szorosabb kapcsolat a városhoz, további 22 azonban a magyar Erdélyt reprezentálta.

Szatmárnémetiben „Az 1883. évi, utasításra készült hivatalos utcanévadás a korábbi természetes, illetőleg népi használatú utcanévek némelyikét meghagyta [...], legtöbbjük nevét azonban mesterségesen megváltoztatta, írókról, költőkről, politikusokról nevezte el őket.”¹³ (Bura 1987, 7.)

Désen 1882 és az 1910-es évek között hat a városhoz kötődő¹⁴ és 15 más történeti személyről¹⁵ neveztek el közterületet (Szabó T. 1937).

Kolozsvárott 1899-ben rendezték a közterületi neveket. Az ekkor bevezetett 51 új közterületi név közül 19 volt politikai szempontból semleges¹⁶, tíz utalt a városhoz közvetlenül kötődő személyre, családra vagy intézményre¹⁷, négy az uralkodóház tagjaira¹⁸, 18 pedig a magyar történelem, kultúra, politika és a magyar Erdély személyeire és szimbolikus

9 A "mérésélt" román párt későbbi vezéralakja, az ugyancsak aradi városi tanácsos Dimitrie Bonciu szerint azonban „csak a csúnya nevű utcákat kell megváltoztatni.” (Ficzay 2005, 126.)

10 Asztalos Sándor, Boczkó Dániel, Boros Béni, Csiky Gergely, Darányi János, Fábián László, Hein Domokos, Sárossy, Br. Sina, Varjassy József, Varjassy Lajos, Weitzer János és Aulich, Damjanich, Dessewffy, Kiss Ernő, Láhner György, Lázár Vilmos, Leiningen Károly, Nagy-Sándor, Pöltemberg E., Schweidel József, Vécsey.

11 Árpád, Attila, Batthyány, Béla, Bercsényi Miklós, Bocskai, Chorin Áron, Deák Ferenc, Eötvös, Ferenc József, Hunyadi, Jókai, József főherceg, Kálvin, Kazinczy, Kossuth, Kölcsey, Mikes Kelemen, Munkácsy Mihály, Perényi, Petőfi, Rákóczi, Révai, Tisza István, Thököly Imre, Vörösmarty, Wesselényi és Zrínyi.

12 Álmos, gr. Andrássy Gyula, Aranka György, Arany János, Árpád, Attila, Bajza József, Barsai Ákos, Báthory István, gr. Batthyány Lajos, IV. Béla, Bercsényi Miklós, Bercsényi Dániel, Bezerédj Imre, Bem József, Bethlen Gábor, Bihari János, Bocskai István, Borsos Tamás, Czuczor Gergely, Csaba, Csokonai Vitéz Mihály, Damjanich, Dessewffy Arisztid, Dósa Elek, Dugonich (?) Titusz, Előd, Eötvös, Erkel Ferenc, Fogarasi Pap József, Frangepán Ferenc, Gábor Áron, Hunyadi János, Irányi Dániel, István, Jókai, br. Jósika Miklós, József nádor, Kapisztrán János, Katona József, Kemény Zsigmond, Kinizsi Pál, Kisfaludy Károly, Kiss Ernő, dr. Knöpfler Vilmos, Kossuth Lajos, Kölcsey Ferenc, Kőrösi Csoma Sándor, Köteles Sámuel, Lajos király, Szent László, Lázár Vilmos, Lehel, Leiningen Károly, Liszt Ferenc, Madách Imre, Mátyás király, Mentovich Ferenc, Mikes Kelemen, Mikó Imre, Mikszáth Kálmán, Munkácsy Mihály, Nádasdy Ferenc, Pázmány Péter, Petelei István, Petőfi, Rákóczi Ferenc, Szigligeti Ede, Szondi György, Teleki Mihály, Thököly Imre, Tinódi Lantos Sebestyén, Tisza Kálmán, Toldy Ferenc, Tompa Mihály, Vas Gereben, Vasvári Pál, Vörösmarty Mihály, Wesselényi Miklós, Zichy Mihály és Zrínyi Miklós.

13 Árpád, Attila, Báthory, Batthyány, Bercsényi, Bocskai, Csokonai, Damjanich, Deák, Drágffy, Eötvös, Gvadányi, Hunyadi, István király, Jósika, Kinizsi, Kisfaludy, Kölcsey, Majláth, Mátyás király, Petőfi, Perényi, Rákóczi, Széchenyi, Szirmay, Teleki, Toldy, Toldi, Tompa, Vörösmarty, Werbőczy, Wesselényi és Zrínyi.

14 Bánffy Dezső, Czákó Zsigmond, Ilosvay Jenő, Kovács Samu, Róth Pál és Weér.

15 Apafi Mihály, Bem, Bercsényi, Deák Ferenc, Erzsébet, Kálvin, Kazinczy, Kossuth Lajos, Mikes Kelemen, Petőfi, Rákóczi, Széchenyi, Thököly, Vörösmarty és Zrínyi.

16 Barát, Búza, Csóka, Egyetem, Fellegvári, Forduló, Fürdő, Hajnal, Liliom, Magyar (korábban Kül-Magyar), Majális, Mester, Monostori, Pacsirta, Raktár, Tímár, Vár, Varga és Veréb.

17 Brassai, Dávid Ferenc, EMKE, Heltai, Mátyás király, Mikó, Radák, Sámi, Teleki és Wesselényi Miklós.

18 Erzsébet, Ferenc József, Karolina és Rudolf.

fogalmaira¹⁹. Az 1918-ig bevezetett 51 új névből már harmincat merítettek a nemzeti történelemből²⁰ és kilencet a várostörténetből²¹ (Asztalos 2004).

Nagyváradon 1904-ben rendezték a közterületi neveket, 168 új nevet állapítottak meg (Fleisz 1997, 86). Ezek közül 73 a régi nevét viselte, 26-nak korábban nem volt neve (uo., 194). 34-et neveztek el magyar, egyet román történelmi személyiségről (Pavel püspök), közülük azonban 20 közvetlenül kötődött a városhoz.²² (A névadás motívumait a legtöbb esetben tisztázza Borovszky Samu szerk.: Biharvármegye és Nagyvárad. Bp., 1901, 180–181.)

Nagyszebenben az egyik kocsmát Borsos Miklós is Trei Păduchi néven említi (Borsos 1979, 41)
„Locuim în parterul casei vechi din Cluj, spre »Csillag-utca«.” (Vaida Voevod 2006, 1, 24–25.)

Az 1887-as brassói rendezéskor (Hannak 1999, 69) több nevet megváltoztattak ugyan, de csak két utcát neveztek el történelmi személyről: Apollonia Hirscher brassói városbíróné és Michael Weiss brassói városbíróét érte ez a megtiszteltetés. Hasonló volt a helyzet Nagyszebenben is. Itt a város már 1872-ben szabályozta a közterületi neveket, de híres emberről csak 1905-ben, a Schiller-évforduló alkalmából neveztek el közterületet (*Schillerplatz*) (Pancratz 1935, 69).

„1872 und 1874 eine Neunumerierung der Häuser mit teilweiser Neubenennung der Straßen...” (Nagyszebenben, Roth 2006, 174.)

A segesvári közterületek közül szintén csak hármat neveztek el személyekről: *Albertstrasse*, *Walbaumgasse* és *G.D. Teutsch-Platz*.²³

A Bánságban már a XVIII. században is gyakori volt, hogy utcákat, tereket az uralkodóház tagjairól, telepítő földesurakról és bányaigazgatókról nevezzenek el (Petri 1975). A korszakban itt jellemzően helyi hírességek váltak közterületi névvé.

Közterületek névadói Temesvárott Andrassy, Batthyány, Bem, Bethlen, Bonnáz Sándor püspök, Johann Baptist Coronini-Cronberg bánati kormányzó, Csáky, Dózsa (!), Ferenc József, Franz Griselini történetíró, Hunyadi, Jósika, József főherceg, III. Károly, Kazinczy, Josef Klapka polgármester, Kossuth, Kőszeghy László csanádi püspök, Karl Edler von Küttel polgármester, Lenau, Lonovics József püspök, Losonczy István várkapitány, Mária Terézia, Mercy bánati katonai kormányzó, Wilhelm Mühle virágkertész, Johann Nepomuk Preyer polgármester, Rákóczi, Rudolf főherceg, Anton Sailer adománytevő, Savoyai Jenő, Anton Freiherr von Scudier, Peter Solderer, Stefánia főhercegnő, Szapolyai, Teleki, Török János polgármester és Zrínyi (Petri 1975, 64–75). A magyar történelmi személyeket megőrkítő utcaneveket részben 1902-ben vezették be, részben később kialakított utcáknak adták.

Lugoson "Az utcák közül több érdemes román nevét nyerte. Így volt Dobra utca, Athanasievits utca, Gojdu utca, Udria utca, Capra utca, stb." (Jakabffy 1940b, 535.) Lugoson utcát neveztek még el Bonnáz Sándorról, Deák Ferencről, Erzsébet királynéről, Johann Heuffel Krassó vármegyei orvosról és botanikusról, Augustin Kanitz helyi születésű botanikusról, Karl Wilhelm Ritter von Martini íróról és Friedrich Ambrosius von Veterani tábornokról (uo.).

A fehértemplomi utcaneveket német és magyar változatban is feltüntették. Közterületet neveztek el a városban Abancourt Károly honvédtisztról, Baross Gáborról, Kajetan Barry polgármesterről, Darányi Ignácra, Eissinger helyi főesperesről, Erzsébet királynéről, Karl Fronius polgármesterről, Laudon tábornagyról, Maderspach Ferencről, a város 1848-as katonai parancsnokáról, Mercyról, a millenniumról, Petőfi Sándorról, Radetzkyről, Rudolf főhercegről, Schillerről, a helyi Adrian C. Schmidtről, Stefánia főhercegnőről és Széchenyiről (Kauer 1980).

Versecen Andrassy Gyula, Baross Gábor, Arsenije Čarnojević pátriárka, Ferenc József, Hruby Gyula honvéddrnagy, Đura Jakšić költő, Michael Kormann polgármester, Lenau, Mercy, Konstantin Spajić városi tanácsos és Edmund Steinacker, a Magyarországi Német Néppárt alapítója kapott utcát vagy teret (Frisch 1982).

1911-ben Csákván a Temesvári utcát a helység szülöttéről, Dositej Obradovićról nevezték el (Németesen írva *Obradowitschgasse*. Merschdorf 1997, 292).

A magyar többségű városokban az utcátáblák egynyelvűek voltak, néhány többnyelvű városban azonban többnyelvű utcátáblákat vezettek be.

„Când eram copil s-au pus, în 1890, tăblițele cu numirile străzilor în trei limbi: sus ungurește, la mijloc nemțește, iar jos românește. Numirile românești au fost traduse din nemțește de profesorul Pilția, sacrificându-se uneori numirea veche pentru cea nouă, redată adesea într-o limbă neînțeleasă sau cu construcții greoaie. »Schützengasse« a devenit Strada Țintașilor sau »Obere Sandgasse« Strada Nisipului de Sus. Am văzut cât de greșită era traducerea lui »Gabelgasse« prin

19 Arany János, Árpád, Baross, Deák Ferenc, Eötvös, Hajdu, Honvéd, Hunyadi, Izabella, Kárpát, Kende (1903-ban már Kendi!), Kinizsi, Kossuth Lajos, Petőfi, Székely, Trefort, Unió (az 1848-as elnevezés felújítása) és Zápolya.

20 Apafi, Attila, Báthory, Bánffy, Barsay, Bem, Bercsényi, Bulcsu, Csaba, Csányi László, Gábor Áron, Garibaldi, Jókai, Kemény Gábor, Kisfaludy, Klapka, Kölcsey, Szent László, Lehel, Levente, Madách, Munkácsy, Segesvári, Szalárdy, Töhötöm, Türr István, Vasvári Pál és Zrínyi.

21 Bartha Miklós, Berde Mózes, Gyulai Pál, Haller Károly, Jósika Miklós, Sándor László, Schütz János, Tamás András és Tóthfalusi Kis Miklós. Sándor és Tamás székely honvédtisztek voltak, akiket a Kolozsvár melletti Szamosfalván végeztek ki 1849-ben.

22 A nagyváradi kötődésűek: Alapi (A. János kanonok), Báthory (ecsed-i Báthori András püspök), Beöthy Ödön, Csáky (Bihar megyei család), Csengery (Cs. Imre vármegyei főjegyző), Fábián Lajos (vármegyei bizottmányi tag), Gedeon (G. László tanár), Szent László király, Lukács György (polgármester), Pavel (Mihail Pavel görög katolikus püspök), Pray György, Rómer (Flóris), Sal Ferenc (polgármester), Szacsavay (Imre), Szalárdi (János), Szentpéteri (helyi tanár), Szilágyi Dezső, Veres Balázs (főbíró), Vitéz (V. János püspök). A többiek: Bajza, Balassa, Baross, Bem, Bethlen, Damjanich, Deák Ferenc, Heltai, Imre, Kálmán, Komáromi, Kossuth Lajos, Rákóczy, Szarvas, Verbőczy.

23 Walter Roth: Toponymisches von Schäßburg: Deutsche Namen von Häusern, Straßen, Gassen und Plätzen (<http://www.hog-schaessburg.de/sn10/toponymisch.htm>)

Ulița Furculiței.” (Pușcariu 2001, 125)

„Az utczejelzések itt három nyelven vannak.” (Hangay 1903, 108.)

„In orașul nostru, pentru ca să fie *pace națională* s-a încheiat un pact, o bunăînvoire, între cele trei naționalități ce-l locuiesc, *prin care și-au recunoscut una alteia deplina egală îndreptățire în toate afacerile lor private ca și publice*. În înțelesul acestui pact vezi în orașul nostru tablele cu numirea stradelor scrise în toate trei limbile (maghiară, germană și română)...” (Szászvárosban. Dela oraș. *Libertatea*, 1902. X. 5/18.)

„...az utcák nevei a Temes jobb partján lévő városrészben magyarul és románul, a balpartján magyarul és németül voltak a táblákra írva.” (Lugoson, Jakabffy 1940b, 535.)

Besztercén 1903-ban a tanács kizárólag német nyelvű utcatáblákat csináltatott (Biró 1989, 91)

„Besztercén az utcatáblák, a tanácsház összes táblái, feliratai, az egyesületek használatos nevei, az utcai figyelmeztető táblák, a kereskedések cégtáblái (8-10 kivétellel) németek...” (Hangay 1903, 108)

„A segesvári utcatábla csak egynyelvű volt: német. »Bayergasse« volt a felírás, ahol én a családi kör beszédéből a Bajor utcát ismertem.” (Szemplér 2004, 343.)

1909-ben azonban a város arról határozott, hogy az addig csak németül feltüntetett utcaneveket magyarul és románul is kiírják (”ezentúl jó volna, ha utcanevei *első* sorban magyar nyelven volnának megjelölve” Vármegyei Híradó,

Dicsőszentmárton, VI. 20.)

A felnőtt generációkat már nem lehet rávenni, hogy a régi köztéri nevek helyett az új, hivatalos nevekkal éljenek, először az új nevek között felnövő első generáció kezdte (volna) használni őket. Az új utcák nevei természetesen könnyedén meghonosodtak.

„A régi Temesváron az utcák hivatalos nevei nem igen játszottak különös szerepet. A közönség többsége nagyobb üzletek, templomok vagy egyéb épületek után határozta meg az egyes helyeket. Régente például nem jutott senkinek sem eszébe, a Kossuth-térig, a Bonnáz-utcáig vagy a Szent György-térig megváltani a jegyét a lóvonaton. Egyszerűen azt mondták a kalauznak: a Fénig, a Weiterschütz, a Török Császárig, a régi Takarékgig és minden jól ment. Ez a módszer annyira begyökeresedett, hogy még akkor is a Fénig kért mindenki jegyet, amikor a Fén-féle fűszeresbolt már régen nem létezett és más áruháztár költözött a helyébe.” (Kastriener 1929.) Ugyanígy a Losonczy teret Dóm térnek, a Jenő herceg teret, pedig már 40 éve ez volt a neve, még mindig Paradeplatznak hívták. Az anekdota szerint amikor a temesvári konfliskocsissal egy idegen a Báthory utcába akarta magát vitetni, az előbb egy rendőrhöz hajtattott, hogy megkérdezze tőle, hol van az – a rendőr volt ugyanis az egyetlen, aki ismerte a hivatalos utcaneveket (uo.).

Az új kolozsvári közterületi neveket (Kossuth Lajos utca, Deák Ferenc utca, Wesselényi utca, Petőfi utca, Mikó utca, Jókai utca, Brassai utca, Honvéd utca) nemcsak az impériumváltásig hátralévő húsz évig használták, de többségüket 1940-ben a magyar, majd 1944-ben az új román hatalom ismét bevezette. Az idősebb nemzedékek itt sem szoktak át az új utcanevekre, a felnövekvő új nemzedék azonban már ezekhez ragaszkodott az 1918 után bevezetett utcanevekkel szemben.

„...ezt a többi bel-kül utcát is hamar átkeresztelték illő módon nagy magyarok neveire. Benszülőtt kolozsvári azonban, akit már Váradon ezzel a versikével csúfoltak: »Kalazsváran az a hír, Házasadik Trandafir«, nemigen tanulta meg az új neveket...” (Laczkó 1971, 37).

Fehértemplomban a dualizmus alatt kitalált új, magyar vonatkozású utcanevek közül kettő valószínűleg meghonosodott a lakók nyelvhasználásában, mert 1941-ben a német közigazgatás átvette őket: Darányigasse, Maderspachgasse, kettőt pedig a német városmonográfia mint közhasználatú német nevekként idéz: Baroschgasse (Baross u.), Millenniumgasse (Millénium u.) (Kauer 1980.)

A helynévmagyarosítás

A helynévmagyarosítás ideológiája

A helységnév-rendezés létrehozóit, sürgetőit és elfogadóit mozgató ideológia erős változata szerint Magyarországon „eredetileg” minden helynév magyar névadással született. Következésképpen ki kell deríteni és vissza kell állítani az eredeti névalakokat, amelyeket a nemzetiségi lakosság „eltorzított” vagy lefordított a saját nyelvére. Ha a történeti forrásokban nem található magyar eredetű név, akkor azt a fennmaradt névváltozatokból kell rekonstruálni úgy, hogy beilleszkedjék a magyar helynévadás tipológiájába.

A helynévmagyarosítás erős segítő társra talált az „elrománosodás” ideológiájában. Balogh Pál pl. így írt nagy hatású, a VKM által kiadott könyvében a hajdani Zaránd vármegyéről: „Félszáz év előtt a régi helynevek még forgalomban voltak. Lenk az *osztrák* altábornagy, azokat használja *német* művében. Onnan írjuk ki, hogy a mit ma Mihelénynek és Kuretynek hívunk, az akkor Mihályfalva²⁴ és Káposztásfalva, Kristyor magyar neve Körösfalva, Czereczené Czerneczfalva²⁵ volt; Ribicsorát akkor Kis-Ribicze, Riskuliczát Kis-Riska néven ismerték, Brádot a magyar

24 „Mihályfalva, Mihálfalva, w. Mihelény, Mihellyén, ein Dorf im Ribitzeer Bezirk der Zaránder Gespansschaft, welches der adeligen Familie Csizsár gehört, von Walachen bewohnt...” (Lenk von Treuenfeld 1839, 3, 80). 1445-ben *Mihalyestfalva* és *Mihalestfalva*, 1525-ben *Mihalfalva*, 1733-ban *Miheleny*, 1760–62-ben *Mihálien*, 1805-ben *Mikelény*, 1808-ban *Mihelyen*.

25 „Czernetzfalva, Czernetzfalva, Csernetzfalva, w. Czeretzel, Cseretsel, ein Dorf im Bráder Bezirk der Zaránder Gespansschaft, welches zur Herrschaft Körösfalva gehört, von Walachen bewohnt...” (uo., 4, 341). 1439-ben *Cherunicerfalva*, 1733-ban *Czereczel*, 1750-ben *Czericzal*, 1760–

Fenyőfalvának írta²⁶, Mesztákont Nyírfalvának²⁷, Vakát Tehénfalvának²⁸; Lunka helyett Terfalva²⁹, Ruda helyett Rudfalva³⁰, Pestere helyett Barlangfalva volt az elfogadott falunév. Valemare helyett Patakfalvára³¹ rándultak, Szkroffa helyett Koczafalvánál etettek, Krecsunesd helyett Karácsonfalván itattak, Tyulesd helyett Pecsétszegen³² háltak meg és Boitza helyett Kis-Bányán át, Kadzacsél helyett Kis-Hátszegen át kerültek haza. Így romanizálódott – nemcsak a számunkra nyomasztó évszázadok súlya latt, hanem saját hibáinkból is – Hunyad legnagyobb része. A román elem betöltötte a a Maros-mellékét, az érczhegységet s a Fehér-Körös bányavidékét, és lassan átterjedt nyugaton Arad, keleten Szeben és Alsó-Fehér felé." (Balogh 1902, 771.) Az okleveles adatokba való betekintés erősen kérdésessé teszi Lenk magyar helyneveinek relevanciáját, de Balogh tudatosan kelti azt a benyomást, mintha a zarándi bányavidék a megelőző száz évben "románosodott" volna "el".

„Ez a község pedig arra van hivatva, hogy egy nagy gócpontja legyen a magyarságnak Krassó-Szörény megyében s magyarrá tegye azt a vidéket, mely 500 év előtt is magyar volt, ahol a magyarság tulajdonképpen nem idegen, nem uj, hanem visszavándorló, *visszahuzódó* elem. A község neve: Igazfalva, nem új találmány.” (Az aradi jószágigazgató, Csernovics Diodor, Igazfalva telepés községről, Csernovics 1913, 182.)

Sipos Orbán Bihar vármegyei tanfelügyelő szerint a magyar helynevek nemzeti kincsek, aki illet „elpazarol” vagy „nem igyekszik visszaszerezni”, az könnyelmű (Sipos 1903, 12–13). A „Kristyor” helynévnek nem a Körös folyó nevéből (+ *túr*) való eredeztetését etikai mulasztásnak véli (uo., 25). Mivel a román helynevek is túlnyomóképp szláv eredetűek, nem bűn azokat „visszafoglalni” (uo., 28).

A helyi körjegyző szerint a Kolozs vm.-i Budurló eredeti nevéhez való ragaszkodás a *Bodorló* név helyett „magyarellenest tett” (Mező 1999, 70).

„A magyar társadalomban, még pedig a tekintélyesebb magyar társadalomban is sokan úgy vélekednek, hogy: csak a régi magyar helyneveket kell konzerválni; mert új magyar nevek adományozása reakciót szül. Hát azt értjük, hogy Pest, Debreczen, Pozsony s több hasonló nagy történelmi multtal bíró városunk s közhelyünk nevét, azért, mert e nevek nem magyar ivásúak, érinteni nem szabad; de hogy a biharmegyei Kotyiklet, Briheny, Korbest, Rogoz s ezekkel rokon szülöttek magyarosítását, se ezeknek történelmi múltjuk, – ami nincs is – se a lakosok anyanyelvének érdeke és érzékenysége nem gátolja, az bizonyos. Még az egyén is, ha magyarságát tetőtől-talpig átérzi, ha családfáján történelmi nevek nem csillognak, hazafias gyönyörűséggel változtatja nevét magyarrá. Pedig az egyénnél, a családnál sok előítélettel, talán tiszteletre méltó hagyománnyal néha-néha egy kiméletlen és rossz helyen alkalmazott gúnnyal is kell küzdeni. De hogy oláh atyáinkfiainál miért keltené fel a visszahatást az, hogy ezután *Rogozt Gyékényesnek, Kotyikletet Szélbereknek, Brihenyt Vashelynek* hívjuk, mikor a most használatos nevek sem az ő nyelvkincséből valók, – azt megérteni nehéz, megokolni fájdalmas is, sértő is volna.” (Sipos 1903, 28.)

„Miért *Valézsínuluj*? Általában miért az Ünökő – Ineu? Miért Negoj, miért Szurul, miért Henyul? Miért van összes Kárpátjainknak oláh és tót nomenklaturája? A naszódí erdőségek: állami erdőségek. Átadattak ugyan jelentékeny részben per fos et nefos a román iskola alapnak, de most is államilag kezeltetnek, államilag telekkönyveztetnek, államiak a katasztrális munkálatok, államilag működik a mappirozó komisszió, a magyar állam területének kiegészítő részei e havasok – miért nem tehát a magyar az elnevezés? Van földrajzi társulatunk – miért nem kezdeményez e téren? Vannak erdőségi igazgatóságaink – miért nem magyarosítják a dülők, csucok, patakok, határrészek neveit hivatalosan azon a területen, a melyet adminisztrálnak? A kérdés nem olyan csekély, mint a minőnek első tekintetre látszik. Minden magyar helynévvel a magyar állam jelt ad a maga létezéséről. Épen ezért jelentősnek tartom, hogy a br. Bánffy Dezső vármegyéiben a községtáblák nemzetiszínű cölöpön, magyar felirattal jelölik a község magyar nevét. Reám minden oláh elnevezés azt a benyomást teszi, mintha megjelöltetnék az a hely, hol támaszt lel egy-egy ellenséges emeltyű hazánk állami sarkainak kibillentésére.” (Hangay 1903, 221–222.)

Az ideológia gyenge, „toleráns” változata (Márki):

„...ha Magyarország helynevein egyáltalán módosítani kell, ezt nem magyarosítással, hanem a történeti helynevek helyreállításával kell s egyedül csak így szabad tenni. S ezt nemcsak a helységnevekkel, hanem minden földrajzi tényezőnél igenis keresztül akarjuk vinni. Így pl. használni fogjuk tudományos és politikai térképeken s könyvekben is a

62-ben *Szeretzel*.

26 "Fenyőfalva, w. Brád, ein Dorf im Bráder-Bezirk der Zaránders Gespanschaft, welches der edeligen Familie Brády und andern Adeligen gehört, von Ungarn und Walachen bewohnt..." (Lenk von Treuenfeld 1839, 1, 358). 1585-ben *Brad*, 1599-ben *Rudabania*, 1733-ban és 1750-ben *Brad*, 1808-ban *Brád*.

27 "Nyírfalva, w. Mesztakon, Mesztakony, ein Dorf im Ribitzeer Bezirk der Zaránders Gespanschaft, welches mehreren Adeligen gehört, von Walachen bewohnt..." (uo., 3, 192). 1439-ben *Nyirpatak*, 1733-ban *Mestaken*, 1750-ben *Mesztakin*, 1808-ban *Mesztakony*.

28 Tehénfalva, w. Vaka, ein Dorf im Ribitzeer Bezirk der Zaránders Gespanschaft, welches mehreren Adeligen gehört, von Walachen bewohnt..." (uo., 4, 244). 1439-ben *Waka*, 1600-ban *Vaka*.

29 Terfalva, w. Lunka, ein Dorf im Köröschbányaer Bezirk der Zaránders Gespanschaft, welches der gräflichen Familie Haller gehört, von Walachen bewohnt..." (uo., 4, 252). 1760–62-ben *Lunka*.

30 "Rudfalva, w. Ruda, ein Dorf im Bráder Bezirk der Zaránders Gespanschaft, welches der adeligen Familie Túri gehört, von Walachen und Bergleuten bewohnt..." (uo., 3, 416). 1439-ben *Rudafalwa*, 1525-ben *Ruda*. A településtörténeti háttértől függetlenül is mindenképpen utóbbi a korábbi forma, ugyanis nem birtokosnév, hanem egy 'érc' jelentésű szláv szó van benne.

31 "Patakfalva, w. Válye-máre, ein Dorf im Köröschbányaer Bezirk der Zaránders Gespanschaft, welches der gräflichen Familie Betlen, zur Herrschaft Nagy-Halmagy und einigen wenigen walachischen Edelleuten gehört, von Walachen bewohnt..." (uo., 3, 266). 1449-ben *Wallya*, 1464-ben *Walyafalva*, 1525-ben *Walye mayr*, 1808-ban *Vallye máre*.

32 Balogh összetéveszti a Zaránd megyei Tyiulesdet a Belső-Szolnok megyei Pecsétszeggel.

Schullergebirg régi jó történeti s a csángóknál most is szokásos nevét, a Keresztényhavast, a Piatra mare helyett a Nagyköh havast stb., de a nélkül, hogy megakarnók semmisíteni másnyelvű, tényleg használt elnevezéseiket.” (Márki 1894, 221.)

„Ez azonban nemcsak a magyarságnak, hanem a nemzetiségeknek érdeke is. Igazságtalanság legkevésbé sem történhetik velők. 1867 óta csakugyan sokszor történtek helynév-magyarosítások oly vidékeken is, hol nincs biztosíték rá, hogy a nép valóban ki tudja mondani a magyaros hangzású nevet. Hiszen helyneveinknek igen tetemes része most is régi magyar neveknek hibás kimondása, elferdítése következtében keletkezett.” (uo., 221.)

„Részemről nem tudnék megnyugodni a helynevek úgynevezett visszamagyarosításába, hanem úgyis, mint honpolgár, úgyis mint historikus, csupán a történeti helynevek helyreállítására töreksem. Maradniok kell tehát mindazon szláv, román és német elnevezéseknek is, melyeknél korábbi magyar neveket nem ösmerünk. De valamennyinek hiteles okiraton kell alapulnia.” (uo., 223.)

„A magyar társadalomban, még pedig a tekintélyesebb magyar társadalomban is sokan úgy vélekednek, hogy: csak a régi magyar helyneveket kell konzerválni; mert új magyar nevek adományozása reakciót szül.” (Sipos 1903, 28.)

A magyarosítás – az „érthetőség”-re való törekvés. A „magyar”: „érthető”.

A Községi Törzskönyvbizottság indoklásai a magyar név mellett: „jó hangzású”, „értelmes név”, „az eredeti név értelmének megfelelő”, „könnyen megjegyezhető”, „felújítását a község érdekei kívánják” (a Bihar vm.-i Dragotyán esetében, amelynek lakossága ragaszkodott nevéhez!), „magyarosabb hangzású”, „a XVI. századbeli nevek között ez a legjobb hangzású”, „sokkal jobban hangzik”.

Az idegen névvel szemben: „kevesen ismerik”, „idegen”, „nehézkés kiejtésű”, „idegenszerű”, „rendkívül rossz hangzású” (Klootics és Kuptoreszekul), „értelmetlen” (Kornicel), „magyar helyesírás szerint nem írható”, „feltűnően rossz hangzású” (Oprakercisor), „nem történeti jogosultságú”, „a torlódás miatt idegen” (Szpin) – még a Sztrigy folyó nevét is nehéz kiejtésűnek tartották.

„Főképp Nägele érdeme, hogy a helység a német betelepítéskor nyert értelemléki »Neuhof« nevét belügyminisztériumi engedéllyel *Bogda*-ra, és illetve a Bogda területén fekvő fürdőjének nevével kapcsolatosan *Bogda-Rigó*-ra változtatta. Ez a helynév nem felel ugyan meg a történeti igazságnak, de legalább magyar hangzású és történeti vonatkozású helynév.” (Szentkláray 1898, 394, az említett úr az egyik helyi birtokos.)

Magyarország a magyar nép állama, ahol tehát a helységeket magyar nyelven kell elnevezni.

„Újabban többen vádolták az E.K.E.-t, hogy a térképek s helynevek ügyében kiküldött bizottsága *magyarosítással* foglalkozik. Rettenetes vád, ha meggondoljuk, hogy ez a bizottság *Magyarországban* működik.” (Márki 1894, 316.)

„A magyar államterületet pedig elnevezni – és pedig a maga nevével elnevezni, – az állam feltétlen joga.” (Farkasházy 1899, 46.)

„Örökös czivakodás keletkeznék ebből és a *Kronstadt* vagy *Brasovi* úgy váltakoznék, a mint a szásznak vagy oláhnak születnék több gyereke s e szerint a szász vagy oláh lakosság jutna többségbe...” (Farkasházy 1899, 46.)

„Ha egy névnek kell lennie, ott csak magyar lehet, mert különben az oláhnak s mindenki másnak ép oly joga volna a saját nevét érvényesíteni, mint önöknek s akkor megint csak nem volna egységes a név.” (uo.)

„Vegyünk csak néhány példát elő helyneveink sokféleségéből. Vannak ily nyelvű városaink: [itt felsorol kb. 20 várost, magyar, német, román és szláv nevükkel, azonban pl. közli Nagyvárad, Szeben, Brassó, Kolozsvár és Medgyes szláv nevét, Pécs, Újvidék, Kassa, Esztergom román nevét és Eger, Székesfehérvár nevét mind a négy változatban!] és így menne ez tovább sok száz helynevünkkel, ha minden nemzetiség különös kíváncsiságait teljesítnék. (Itt jegyzem ama félszeg állapotot, hogy eme 3–4 nyelvűség az osztrák iskoláknál tényleg uralkodik. A német iskoláknál hazánk térképe német, a szlávoknál szláv s a bukovinai iskolák/nál oláh elnevezéssel tanítatnak, az osztr. Minisztérium kegyes approbálásával. Botrányosak a dr. Vlach által kiadott térképek Magyarországról, a cseh iskolák részére!)” (Hangay 1903, 139–140.)

„Eltekintve, hogy a magyar állam, helyneveinek törvényes használatában magát semmiféle szomszédos beavatkozástól befolyásoltatni nem engedheti, nem földrajzi és adminisztratív szörnyűség is azon állapot, hogy valamely államban a helynevek 3–4 nyelven forogjanak közkézen? Hol van a világon még egy ilyen ország, mely azt eltűrte? Nem képtelenség-e az államhivataloktól, közigazgatási hivatalnokoktól, de bármely magán polgártól is megkövetelni, hogy hazája földjét, vizét, városait, faluit 3–4 nyelven ismerje!?” (Uo., 140.)

„...amint csak egyetlen egy német hatóságot mutatnának nekünk a szász dühöngők, amely hajlandó volna *Strassburgot*, *Strassbourg-nak*, *Mühlhausent* *Mülhouse-nak* nevezni.” (Farkasházy 1899, 46.)

Fontos szempont volt, hogy az idegen nyelvű lakossággal éreztessék: magyar államban él. Görgényüvegcsűr község a rövidebb *Üvegcsűr* formát (nem volt az országban más, ilyen nevű település) a következő indoklással utasította vissza: „Ebben a formában nem fordítható le, míg az *Üvegcsűr* igen (román *Glegerie*), eddigi nevének megtartása tehát magyar nemzeti szempontból is kívánatos.” (Mező 1999, 127.)³³

A főszolgabíró szerint pedig a Krassó-Szörény vm.-i Gerbovecnek a *Gerbóc* helyett azért kellene inkább a *Gerbócfalva* nevet kapnia, mivel a parasztok eddig is *Gerbócnak* nevezték, ezt tehát már nem éreznék magyaros névnek (uo., 123).

A Hunyad vm.-i Hosdát község a megye egyetértésével a följárlott Nemeshasadát helyett a Nemeshegy nevet kérte, a következő ajánlással: „szebb név, a község hegyen fekszik; a románok is kénytelenek lennének így használni, míg a

33 Nem világos egyébként, hogy miért gondolta a község, hogy ezt a formát ne lehetne románra fordítani: *Glăjărie Gurghiuului*.

Hasadát-ból továbbra is Hosdát maradna” (uo., 149).

Ezen tendenciának a legkirívóbb példája, amikor a helyi körjegyző Mariselnak a *Vasvár* nevet kérte annak emlékére, hogy 1849-ben a falubeliek határában ölték meg az ellenük gerillacsapatot vezető Vasvári Pált.

A helynévmagyarosítás mint társadalmi mozgalom és reakciója

A magyar sovinizmus éppúgy, mint a völkisch allddeutsch-mozgalom a "népfajok harca" terepének tartotta a helynevek használatát.

Az államvasutak jobbparti forgalmi főnöksége panaszt tett az osztrák államvasutaknál, amiért a magyar állomásokra sok olyan küldemény érkezik, amelyen az állomás neve németül szerepel (*Zurány* helyett *Zurndorf*, *Hegyeshalom* helyett *Sommerein*, *Győr* helyett *Raab*), ezért büntetés terhe mellett elrendelték, hogy „magyar állomások nevei kizárólag magyar elnevezésükkel használandók” (Erdély 1898, 4–7. sz., 49).

„...az országos közoktatásügyi tanács könyvbíráló bizottsága a másajkú iskolák számára használatul csak oly tankönyveket engedélyezzen, melyekben a magyar hely – stb. és családi nevek magyarul helyesen vannak kiírva.” (Bucsy Mihály seprősi tanító határozati nyilatkozata – Sófálvi szerk. 1899, 45.)

Apáthy István, a kolozsvári egyetem rektora a címére *Klausenbourg* címmel Franciaországból érkezett levelet „n'existe pas de Klausenbourg” megjegyzéssel küldte vissza (Za-la: Földrajzi sovinizmus. Erdély 1903, 10–12. sz., 146–149, 146).³⁴

Az Alldutsche Blätter 1894. évi 35. száma fölhívja a szászokat, hogy a magán- és az üzleti életben ne használják a magyar földrajzi neveket (Hangay 1903, 52). Az 1899. évi 31. szám szerint a helynévtörvény által hivatalossá tett magyar elnevezéseket a németeknek a magán- és üzleti életben kötelességük ignorálni (uo., 83). „Az allddeutsch kidobolás ellen a magyar közönségnek kötelessége lenne azzal védekezni, hogy *semmiféle* német helynév czimzésű levelet, csomagot stb. *ne fogadjon el*.” (Uo., 99.)

„Persze ne feledjük, hogy míg a külföld helyneveinek magyar alakjait vajmi ritkán és elvétve, legfőlebb csak külföldi magyaroknak szánt postaküldeményeknél lehet párhuzamul venni, addig a hazánkba érkező főleg német-osztrák eredetű czimzések 9/10-ed részénél a germanizálás szándékos és rosszakaratú tendenciája dominál.” (Hangay 1903, 147. Vagyis a többségükben német egyetemeken tanuló szász diákok rosszakaratúan, tendenciózusan címezték leveleiket Kronstadtba és Hermannstadtba.)

„A lóláb persze ott van, hogy a nyelvi sajátságokat csak addig a határig illik pláne nemzetiségünkre érzékeny nemzetekkel szemben érvekkül alkalmazni, a meddig az a szándékos boszantás és kicsinlés látszatát föl nem kelti.” (Uo., 148.)

„Ne izéljenek tehát és különösen ne blamirozzák magukat olyan gyerekes naivságokkal, mint ahogy azt testvérünk, a szász kárpát-egylet tette, amikor legújabb térképén csupa oláh és német nevet használt.” (Farkasházy 1899, 46. A Karpatenverein a legtöbb esetben nem is tudott volna a Kárpátok térformáinak és vizeinek megnevezésére magyar neveket használni. Ekkoriban készítette elő az EKE a vonatkozó magyar nomenklatúra megalkotását, ill. felelevenítését.) [az Allddeutsche Blätter 1900. évi 33. száma] „Dicséri Hegedüs magyar keresked. minisztert, hogy Budapest indítványát, miszerint csak magyar helyneveket használó leveleket továbbítsunk, a nemzetközi egyezményekre hivatkozva, nem fogadta el.” (Hangay 1903, 85.)

„midőn annyira felszaporodtak, hogy gyermekeik számára iskolát kértek, azt az egyet kikötötték, miszerint »Czigánysor« helyett a negyedük »Magyar Csiklovának« neveztessek, holott egy szót sem tudnak magyarul – csak hegedülni! Anyanyelvük nagyrészt: román.” (A németcsiklovai cigányok. Volt ugyanis Német- és Románcsiklova is. Frank 1900, 32.)

A helységnévrendezés előtti helységnév-változtatások

A helységnévrendezés előtti helységnév-változtatások többségükben névmagyarosítások voltak, a vármegye vagy a község kezdeményezésére. Az 1860-as években Monyásza fürdőjét kezdte el *Menyházának* hívni Kéry Imre fürdőorvos (Hajnal 1903). 1893/94-ben Temes vm. húsz helységnevet magyarosított, az esetek egy részében nyilvánvalóan kiderül, hogy a község akarata ellenére.³⁵ 1889-ben a magyar lakosságú Oláhfenes változtatta nevét *Magyarfenesre*. A Kolozs megyei Szászkerked nevét 1890-ben a község kérésére változtatták *Mezőerkedre*. Szolnok-Doboka vm. 1890-ben 27 községnevet magyarosította meg, jóval többet, mint amennyit később a helységnévrendezés

34 Vö. még Kolozsvárra küldött postai küldemények állítólag azzal a szöveggel érkeztek vissza a feladóhoz, hogy „Klausenburg nevű város nincs Magyarországon. A város hivatalos, történelmi neve: Kolozsvár”. A Grenzboten 1910/32. sz., 305–306. alapján Rózsa Mária: Magyar tematika a Grenzboten című folyóiratban (1881–1922). Magyar Könyvszemle 2007/1. sz. (<http://www.epa.oszk.hu/00000/00021/00368/063.htm>)

35 Pl. Kralovec > Temeskirályfalva (jellemző, hogy a helységnévrendezéskor a község a Szerbkrálevac névért fellebbezett), Duboz > Temesdoboz, Nikoline > Temesmiklós, Petrovoszellő > Temespéterfalva (a helységnévrendezéskor a község a Szerbpéterfalva nevet kérte), Lagendorf > Temesstrázsa (később Temesőr), Osztrova > Temessziget, Duplaj > Temesváralja, Vukova > Temesvukovár, Neuhoof > Bogdaringós (később Rigósfürdő), Freidorf > Szabadfalva, Sódia > Sósd, Stancsova > Stancsófalva, Rettisora > Réthely (1904-ben a Rityisor nevet kérte), Ablián > Csehfalva, Bresztovác > Aga, Janova > Margitfalva (1904-ben visszakérte régebbi nevét és utalt rá, hogy már 1893-ban is indokolatlan volt a névváltoztatás, ezután a Temesjenő nevet kapta), Rittberg > Végvár, Susanovec > Sziklás és Zagaice > Fűrjes (a község 1907-ben a Zagaica nevet kérte).

érintett.³⁶ Krassó-Szörény vm. Moravica-Eisenstein nevét 1886-ban *Vaskőre*, Königsgrad nevét 1888-ban *Királykegyre* magyarosította.

Szervezett formában foglalkozott a térszínformanevek és víznevek magyarosításával az Erdélyi Kárpát Egyesület.

1883. X. 12-én az EKE választmánya kérte az erdélyrészi törvényhatóságokat, hogy a történeti adatok alapján nyújtsanak segítséget a területükön lévő földrajzi nevek hivatalos magyar alakjának megállapításához. Fogaras vm. kijelentette, hogy a helynevek módosítása nem a tudósokra, hanem a vármegyére tartozik. Szilágy, Csík, Hunyad, Kis-Küküllő, Udvarhely és Torda-Aranyos vármegyék azonban hamarosan bizottságokat állítottak föl. 1894-ben megalakult az EKE központi helynévtári bizottsága (Márki Sándor elnökletével), amelynek albizottságaivá váltak a vármegyei bizottságok (Márki 1894, 222). Az EKE jóakarattal felszólította a külföldi testvérintézményeit, hogy számára a küldeményeiket *Kolozsvárra* címezzék (Hangay 1903, 147–148).

Bizonyos közírók saját szakállukra, a saját használatukra is magyarosítottak helyneveket.

Sipos Orbán Bihar vm.-i tanfelügyelő szerint a késedelem a magyar helynevek adásánál gyümölcsözőnek bizonyulhat, mert hasznos, ha a társadalom maga ad nevet a helységeknek. Ezért könyvében a maga által kitalált helyneveket használta, kérve olvasóit, hogy akinek jobb javaslata van, álljon vele elő (Sipos 1903, 29–30).

A helységnévrendezés praktikus szempontjai

Ezen érvrendszer használatát általában jellemezte a rosszhiszeműség.

A belügyminiszter a törvénytervezet indoklásában igyekezett elhárítani a magyarosító szándék gyanúját és hangsúlyozta, hogy annak praktikus okai vannak. A rengeteg homonim és hasonló hangzású helységnév nehézségeket okoz a posta, a távirda és a vasút működésében, a katonai mozgósításnál és az üzleti életben (Kemény 1956, 629–631). „...ha a mai rendezetlen állapot helyére az az eszményi állapot lép, a midőn az országban valamennyi községnek csak egy és pedig kizárólagos saját, hivatalos neve lesz” (uo., 630). A Kolozs megyei Mákö az előkészítés során valóban panaszkodott, hogy postai küldeményeiket gyakran Makóra viszik (Mező 1982, 121), a rendezés alatt pedig a Beszterce-Naszód megyei Entrádám arra, hogy Amszterdammal tévesztik össze (Mező 1999, 103). Jellemző, hogy a kormány a praktikus szempontok igazolására nem tudott egyetlen külföldi példát sem említeni. Európa minden államában gyakori a helységnévi homonimia. A bevett gyakorlat szerint azonban a hivatalos fórumokon és a postai címezésnél a helységnév mellett feltüntetik a megye/tartomány nevét is, a félreértést elkerülendő. Egy modernitás előtti, az önellátáshoz közel álló, a kommunikáció hálójától kevésbé összefűzött térben kevesebb gondot, kevesebb félreértést okozott ugyanazon megyén belül akár több azonos nevű település megléte, mert az emberek korlátozott mobilitású többségének életét nagyobb szeptében határozta meg a nehezen rekonstruálható, de kétségkívül létező (házasodási, gazdasági kapcsolatok, felekezeti és anyanyelv-etnikai különbségek által tagolt) etnikus tájszerkezet, de akár még a települések uradalmak és egyházszervezet szerinti tagozódása is, mint a polgári közigazgatás területi hierarchiája. A helységnevek a releváns népesség számára ellátták az azonosítás funkcióját.

Gyakran nem lehet megtalálni egy falut, mert 2-3 neve is van és a környéken más néven ismerik, a levelek hetekig utaznak az egyforma nevű helységek között (Farkasházy 1896, 97). A román nyelvű címezéskor is zavart okozhatott pl. a sok Săliște v. Săcel (Bíró 1989, 97).

“Ezen a gyászjelentésen [apja haláláról], amelyet valószínűleg valamelyik ismerősünk címzett meg, csak annyi áll, hogy »Bánya«, az is félreérthetően kicikalmazott betűkkel. Nem csoda, ha a gyászjelentés nagy körutat tett meg, amíg két hét múltán eljutott rendeltetési helyére. Több pecsét is van rajta: Abrud, majd Bucium jud. Alba-Inferioare. Közben visszajöhetett, mert két erőteljes kérdőjel után anyám odaírta: »Krassó-Szörény m.« A végső pecsét azután tisztán kiolvasható: »Bănia«. Mindenesetre dicsérendő a postások türelme és figyelme, akik a kétnyelvű helységnevek fonalán is eljuttatták a gyászjelentést a címzetthez.” (Az impériumváltkozás után. Bányai 1978, 104.)

A helységnévtörvény

A vidéki helytörténeti, magyarosító és tanítóegyesületek által régóta sürgetett „helységnévrendezés” előkészítését a Beszterce-Naszód megyében nemzeti színű, magyar nyelvű helységnévtáblákat elhelyező Bánffy Dezső „millenniumi” miniszterelnöksége kezdetén, mint egyik személyesen legfontosabbnak érzett feladatát indította el. A törvényjavaslatot megelőzte az előzetes konzultáció a névmagyarosítást támogató társadalmi szervezetekkel, majd 1895/96-ban kérdőívet küldtek ki az összes községhez, amelyre azoknak a település hivatalos fórumokon használt, köznyelvi és történeti neveit kellett feltüntetniük és nyilatkozniuk kellett arról, kívánják-e jelenlegi hivatalos nevük módosítását.

Perczel Dezső belügyminiszter 1897. XI. 8-án terjesztette be a törvénytervezetet, amelyet azután Pulszky

36 Batizpolyán > Rákospfalva, Blenkopolyán > Blenkemező, Blozsa > Balázsszeg, Borleasza > Lonkafalva, Csokotes > Csókás, Csula > Gyulaszeg, Dalmár > Dombhát, Drágyia > Drágospfalva, Galgómagura > Kishegy, Garbonác > Füred, Gorbómunsel > Hegyköz, Kolostorvád > Révkolostor, Kozla > Kecskés, Lackonya > Lacház, Lárka > Tágfalva, Magura > Nagyhegy, Muncsel > Kishavas, Magurafalva > Budfalva, Oszvaly > Aszó, Petyeritye > Petőréti, Ploppis > Nyárfás, Pojnica > Kismező, Preluka > Haragos, Resztolcs > Hosszúrét, Rogna > Kornislaka, Russor > Rózsapataka, Vád > Révkápolnok.

Ágostnak a hivatalos nevek kötelező használatára vonatkozó javaslatával együtt fogadtak el.

1898:IV. tc. (II. 15.): törvénycikk a község- és egyéb helynevekről

1. §: Minden községnek csak egy hivatalos neve lehet.

2. §: A hivatalos név megállapítása a belügyminiszter hatáskörébe tartozik.

3. §: A külterületi telepek, puszták, havasok elnevezése a községek hatásköre.

4. §: A helységneveket országos törzskönyvben tartják nyilván. Ebből a célból a KSH keretében létrehozták az Országos Községi Törzskönyvbizottságot. Feladatai: a név helyesírásának megállapítása, a több névváltozatból a hivatalos kijelölése, az országban többször is előforduló községnevek kiküszöbölése és az újonnan alakuló községek elnevezése. Feladatául szabták azt is, hogy a megállapított nevek a társadalmi érintkezésben is elterjedjenek „s mindinkább kizárólagosakká váljanak”. A 8641/1906-os belügyminiszteri rendelet kötelezte a Bizottságot, hogy a közigazgatás közreműködésével ellenőrizze a községek és a törvényhatóságok pecsétjét.

A törvény körüli parlamenti és társadalmi vita

A miniszteri indoklásban szerepel ez is: „...a község érdekei a mennyire az országos szempontok megengedik, a lehetőséghez képest kíméltessenek s hogy a nagy feladat közmegnyugvással és első sorban az érdekelt községek óhajának lehető figyelembevételével hajtassék végre.” (Kemény 1956, 630, értsd: 'a magyar lakosságú községek'.)

A törvényjavaslat tárgyalása a belügyminiszter indoklása után már leplezetlenül nem szólt másról, mint a magyarországi helységnévállomány magyarosításáról. A függetlenségi ellenzék bekiabálásaiban a kezdettől kifogásolta, hogy a kormány nem vállalja fel nyíltan a törvény magyarosító célzatát. Ruffy Pál, a közigazgatási bizottság előadója beszédében hosszan, történeti adatokat boncolva bizonygatta, hogy a törvény csupán az eredeti történeti helynevek visszaállítására törekszik, helyreállítandó a sajnálatos elszlávosításokat, elgermánosításokat és a nemzetiségek részéről elkövetett más torzításokat. „Mi nem kívánunk egyebet, mint azt, hogy ott, a hol történelmi név van, azt rekonstruáljuk, reaktiváljuk és ott, a hol egy későbbi telepítvény egy új, esetleg idegen ajkú községet alapítva, annak új nevet adott, hogy ott azelőtt egy régi magyar község állott fenn, reaktiváljuk annak feledésbe merült régi magyar községnek nevét.” (sic, uo., 632) Eötvös Károly a „magyar fajnak államalkotó és fentartó szerepé”-ről szónokolt és a függetlenségek részéről kétségbe vonta, hogy a kormány a kellő szigorral fog érvényt szerezni a törvény szellemének.

Már a törvényjavaslattal szemben kérvényt terjesztett föl az országgyűléshez Brassó. A Tribuna vezércikke 1897. december 14-ére tiltakozó nagygyűlést hirdetett Nagyszebenbe, amelyet Bánffy a Szeben vm.-i főispán útján betiltatott. Miután a szász kerületi bizottmányok és a feketeszászok félhivatalosa, a Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt is követelte a lépést, Carl Wolff december 16-án bejelentette a szász képviselők kilépését a kormánypártból. Brassói és szebeni szász nők küldöttsége tiltakozó petíciót fogalmazott meg és vitt föl Bécsbe az uralkodóhoz (uo., 652).

A kormány a szász képviselők visszacsalogatása céljából halogatta a törvény végrehajtását, ezért Endrey Gyula függetlenségi képviselő 1898. október 19-én interpellált „mikor és egyáltalán szándékozik-e azt állami és nemzeti érdekeinknek megfelelő teljes szigorral végrehajtani?” témában.

Tisza István visszamenőleg helytelenítette a törvényt: „»E téren, – mondotta 1913 november 26.-án a magyar képviselőházban, – a mi rossz példánkat követik Horvátországban. Mi mentünk a helységnevek megállapításánál olyan térre, amelyet nem helyeseltem akkor sem, amelyet igen szívesen tennék meg nem történtté, ha ez lehetséges volna...«” (idézi Gratz 1992, 2, 278).

A Községi Törzskönyvi Bizottság tevékenysége

Tagjait a Magyar Történelmi Társulat, a miniszterelnök, a honvédelmi minisztérium, a belügyminisztérium, az Országos Levéltár, a Központi Statisztikai Hivatal delegálta. A Bizottság tudós tagjai működése folyamán: Acsády Ignác, Borovszky Samu, Buday László, Csánki Dezső, Hajdú László, Illéssy János, Kovács Alajos (a Központi Statisztikai Hivatal későbbi hírhedten antiszemita igazgatója, a Bizottság elnöke), Nagy Gyula, Tagányi Károly, Truskovszky Jenő és Vargha Gyula (a Központi Statisztikai Hivatal igazgatója, költő, a Bizottság elnöke). A vizsgált terület névváltoztatásainál a legfontosabb külső szakértők Márki Sándor, Karácsonyi János, Ortway Tivadar, Szentkláray Jenő és Turchányi Tihamér voltak.

Az ügymenet: Egy-egy megye névanyagát közösen tárgyalták. A bizottság először kikérte a külső szakértők és az Országos Levéltár véleményét. Ezután született meg az első döntés. Erről értesítést küldtek a községnek, amelyet a község aztán az esetleges saját megjegyzéseivel továbbküldött a vármegyének, amely a maga esetleges megjegyzéseivel visszaküldte azt a bizottsághoz. Amennyiben a kettő közül valamelyik föllebbezett az első döntés ellen, a bizottság újratárgyalta azt és egyes ritka esetekben helyt adott a föllebbezésnek vagy kompromisszumos döntést hozott. A helységnevek megyénként kerültek jóváhagyásra a belügyminiszterhez. A belügyminiszter szintén csupán kivételes esetekben vette figyelembe a község vagy a megye folyamódványait, általában

jóváhagyta a bizottság által jónak ítélt neveket.

Kimondottan cinikus névváltoztatások: a Szolnok-Doboka vm.-i Oláhvásárhely nevét azzal az indokolással változtatták *Kékesvásárhelyre*, hogy eddigi neve túlságosan hosszú!

a Szatmár vm.-i Oláhhodos számára a *Béltekhodos* nevet jelölték ki, ezt a község megfellebbezte, mivel csak románok lakták. A bizottság a bihari Oláhhodosra hivatkozva a fellebbezést elutasította, aztán a Bihar megyei község nevét is megváltoztatta.

A nem magyarosítás jellegű változtatások

Technikai jellegű módosítások: azt a célt szolgálták, hogy az ország területén minden névalak csak egyszer forduljon elő. A *Kis-* előtag pl. meghatározta a Szolnok-Doboka megyei Kalocsa lakóinak helyét a „közös magyar tér”-ben, amelyben a tőlük több száz kilométerre lévő nagyobbik Kalocsa lakóival csak az államnyelv ismeretében érthettek volna szót.

Eszközei:

- egy tag, leggyakrabban előtag hozzáadása, ami utalhat: megyére (Temes-, Kolozs-, Szilágy-), járásra (Bél-, Bethlen-, Belényes-, Várad-, Halmágy-), történeti területre (Székely-, Mező-), folyóvízre (Szamos-, Maros-, Béla-, Fekete-[ti. Körös], Borsá-, Tőz-, Sajó-, Egregy-, Néra-, Almás-, Sebes-, Aranyos-, Olt-, Körös-, Homoród-, Székás- v. -patak), egykori várra (Vár-, Váras- v. -vár), egykori váruradalomra (Csicsó-, Valkó-), földrajzi, növényzeti jellegzetességre (Erdő-, Füzes-), birtokosra (Sándor-, Bethlen-, Mikó-, Győrő-, Vasas-, Radák-, Bánffy-), hajdani jogállásra (Nemes-), terményre (Almás-, Boros-), történelmi személyre (Selymes-, Csoma-, Kemény-), hegyre, hegységre (Firtos-, Bükk-).
- régi előtag fölüjútása (Tagadómedgyes, Bántolmács).
- előtagpár hozzáadása (Alsó- / Felső-, Kis- /Nagy-, akkor is, ha a két falu egymástól igen messze feküdt).
- utótag hozzáadása: Mákó > Mákófalva.
- az egyik névelem, leggyakrabban az előtag cseréje (Kisbudak > Alsóbudak, Kisbánya > Járabánya, Marosszentkirály > Enyedszentkirály, Mezőkövesd > Székelykövesd, Mezőszentgyörgy > Uzdiszentgyörgy, Nagymás > Vármás, Nagybjom > Tasnádbjom, Nagykapus > Magyarkapus, Nagytótfalu > Alsótótfalu, Óbozinta > Nagybozinta, Pecsészöllős > Váradszöllős, Sándorfalva > Sándortelke, Szamosújlak > Szilágyújlak, Százmáté > Szentmáté, Százmóric > Aranyosmóric, Töketeres > Krasznateres, Zárdaszentgyörgy > Monostorszentgyörgy).
- Hasonlóképpen, ha az egyik névelem elhagyásával is egyedi maradt a helységneve, akkor azt elvehették: (Homoród-) Oklánd, (Gyergyó-) Borszék, (Forray-) Nagyiratos, (Csík-) Karcfalva, (Csík-) Gyimesbükk, Felső(kékes)nyárló, Magyar(nagy)zsombor, (Mező-) Keménytelke, Mező(nagy)csán, Mezőszentmihály (-telke), Nyáradkarácson (-falva), Ó(fazekas)varsánd, (Pusztá-) Told, (Sáros-) Magyarberkesz.

A helyesírás egysíngesítése: a kötőjelek elhagyása, az „aá”, „eé” „oó” írásmódok egyszerűsítése. Ezzel a módszerrel Désnek (a valódi ejtés szerinti *Dézs* helyett) sikerült egy új, soha nem volt ejtés szerinti írásmódot kreálniuk.

A helyi ejtéshez közelítés: a helyi közigazgatástól ugyanis minden esetben adatokat kértek a praktikusan használt ejtésről is. Alcsill > Alcsil, Kaluger > Kalugyer, Mátisfalva > Mátisfalva, Márszina > Marzsina. Gyakran (főleg magyar lakosság esetében) két névalakot ajánlottak föl választásra, a helyi ejtés szerint (pl. Korod- v. Kóródszentmárton, Alsótők v. -tők, Köteland v. Köteland).

Nyelvhelyességi elképzelések érvényesítése

- a névalak elemei közötti viszony jelöltségében: Úgy gondolták, hogy személynévi előtag esetén csak a jelölt birtokviszony lehet helyes (Csontaház > Csontaháza, Gyürkefalva > Gyürkefalva, Lénárdfalva > Lénárdfalva, Nyegrefalu > Nyegrefalva). Ha az előtagot nem személynévnek értelmezték, éppen ellenkezőleg (Rózsapataka > Rózsapatak).
- Úgy gondolták, *Fel-* helyett csak *Felső-* lehet helyes.
- A jelzőnek meg kell előznie a jelzett szót: Pestes-Sólyomkő > Sólyomkőpestes.

Minimális, „helyesírásbeli” magyarosítás, amely a név hangalakját voltaképpen nem érinti: -eny > -ény, Bokkia > Boklya, Boica > Bojca, Kristyor > Kristyór, Kuptoria > Kuptorja, Ocsisor > Ócsisor, Raffna > Rafna, Székelyó > Székelyjó (visszaetimologizálás) („kiejtés szerint, a név idegenszerűsége jelentősen csökken”).

A helységneve-magyarosítások és módszereik

Eloszlásuk: a területen összesen 659, ebből

Krassó-Szőrény vm. – 244

Arad vm. – 115

Bihar vm. – 108

Temes vm. – 79

Alsó-Fehér vm. – 22

Kolozs vm. – 16
 Szolnok-Doboka vm. – 16
 Torda-Aranyos vm. – 15
 Beszterce-Naszód vm. – 9
 Szatmár vm. – 7
 Szeben vm. – 7
 Szilágy vm. – 7
 Kis-Küküllő vm. – 6
 Háromszék vm. – 3
 Nagy-Küküllő vm. – 3
 Maros-Torda vm. – 2

Tehát Krassó-Szörény megyében majdnem két és félszer annyi, mint a Királyhágón túli megyékben összesen (99). A névmagyarosításoknál a bizottsági tagok szeme előtt lebegő ideál egy hajdan volt „magyar” Kárpát-medence rekonstruálása volt, amelyet Mátyás korába helyeztek. A módszereik tükrözik a korszak nyelvtörténeti szemléletét és a magyar nyelvzsépségről vallott elképzelését. A névmagyarosítás módszerei az egyes példákön természetesen keveredhetnek egymással és a névváltoztatás egyéb módszereivel.

Történeti okleveles adatok fölelevenítése

Ezzel a módszerrel kapcsolatban három kérdés vetődik föl.

1. Az olvasat helyessége. Természetesen nem az egykori ejtést, hanem a történelmi szóalak modern változatát igyekeztek helyreállítani. Néha azonban (pl. a Temes megyei Kizdia > Kisgye) olyan írott alakot rekonstruáltak fonetikus olvasatban, amely egészen más hangalakot jelölhetett.
2. A lokalizáció. Különösen a Bánátban gyakran elevenítettek föl olyan történeti neveket, amelyekről biztosan lehetett tudni, hogy nem a mai falu helyén fekvő települést jelöltek. A török hódoltság alatt és után azonban a falvak gyakran vándoroltak.
3. Mennyire hitelesek és főként mennyire relevánsak. A hiteles helyek és kancelláriák által kiállított okmányokban nagyon nagy a fönmaradt következetlen és zavaros alakok száma. A nem magyar lakosságú települések magyar nevét a középkorban és a koraujkorban főként a birtokosok és az írástudók használhatták – vö. „párhuzamos helynévadás”. A bizottság a hapax névalakokat is nagyra értékelte, akár a sokkal gyakoribbak rovására.

Tükörfordítások

Ha nem találtak magyaros történeti névalakot, a létező nem magyar nevet analizálták, majd a feltárt jelentésből igyekeztek „szabályos” magyar helységnevet alkotni. A módszert az északi, szlovákok lakta vármegyékben teljesen általánosan használták, a területünkön inkább a Bánátban, Bihar és Arad vármegyék hegyes vidékén éltek vele. Bizonyos gyakran előforduló névelemeket hasonlóan fordítottak magyarra: *Ohába* általában *Szabadi* v. *Szabadja*, *Preszáka Gyepű*, *Pojána Mező* lett.

Álbák (TA) > Fehérvölgy, Albest (Bi) > Fehérak, Belobreszka (KSz) > Fejérdomb, Cermura (Ar) > Martfalva, Eibenthal (KSz) > Tiszafa, Karbunár (Bi) > Biharszenes, Kelecel (Ko) > Kiskalota, Kimp (Bi) > Vaskohmező, Kisfalud (Te) > Angyalkút (a falu német *Engelsbrunn* nevéből), Kohldorf (KSz) > Szenesfalu, Kornicel (Bi) > Báródsomos, Krusica (Te) > Körtéd, Kuptoreszékul (KSz) > Kemencszék, Mundra (AF) > Széptelek, Nyágra (Ar) > Kisfeketefalu, Oresác (Te) > Homokdiód, Osztrov (KSz) > Marossziget, Padinamatei (KSz) > Mátévölgye, Padurány (KSz) > Maroserdőd, Perul (KSz) > Bégaakörtés, Pestyere (KSz) > Krassóbarlang, Petrosz (Bi) > Vasaskőfalva, Plugova (KSz) > Ekés, Pontinásza (SzD) > Jávörvölgy, Rebenberg (Te) > Szöllőshegy, Rujen (KSz) > Sebesrom, Sárdorf (NK) > Sálfalva, Stej (Bi) > Vaskohsziklás, Szatumik (KSz) > Lugoskisfalu, Szpin (KK) > Kistövis, Tergovest (KSz) > Vásáros, Vojvodinc (Te) > Vajdalak, Weitzenried (KSz) > Szörénybuzás, Wolfsberg (KSz) > Szörényordas, Zgribest (KSz) > Krassógombás, Zsugásztra (SzD) > Jávoros.

Néha „mellélőttek” a fordítással: Mariaschnee (KSz) > Máriahavas (valójában 'Havi Boldogasszony'), Tartaria (AF) > Alsótatárlaka (a névben vsz. a *tartar* 'pokol' szó rejlik, vö. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 1. Bp., Akadémiai, 1978, 93).

Idegen névképzők és általában a magyar fülnek szokatlan végződésék megváltoztatása: Barbosza (KSz) > Barbos, Battuca (Ar) > Bányafalva, Belotinc (Te) > Beletháza, Berzova (Ar) > Marosborsa, Brusztureszk (Ar) > Borosztok, Bucsum > Bucsony (AF), Csirésa (KSz) > Bisztracseres, Dezesz (KSz) > Dezesd, Dobroszczina (SzD) > Döbörccsény, Doklin (KSz) > Doklén, Dulcsele (Ar) > Édeslak, Furlug (KSz) > Furluk, Gajtasol (Te) > Gajtas, Gambuc (AF) > Gombostelke, Globureu (KSz) > Golbor, Honcisor (Ar) > Honcér, Komoristye (KSz) > Komornok, Kotyiklet (Bi) > Kótliget, Krisztesd (Ar) > Keresztspatak, Mészics (Te) > Meszesfalu, Nánhegyes (Bi) > Nánhegyes, Ponorel (TA) > Aranyosponor, Tarkaica (Bi) > Tárkányka, Tiszovica (KSz) > Tiszóca, Turbuca (Szi) > Turbóca.

A magánhangzók nyíltság szerinti vagy hangrendi kiegyenlítése

Bozsor (KSz) > Bozsor, Börza (KSz) > Börzény, Bukorvány (Bi) > Bokorvány, Drinova (KSz) > Derenyő, Dubricsony (Bi) > Doborcsány, Furdia (KSz) > Ferde, Gális (Sze) > Szebengálos, Gyigyiseny (Bi) > Gyegyesény, Kakacsény (Bi) > Kakucsány, Kölnik (KSz) > Kölnök, Obersia (Bi) > Óborsa, Tirnova (KSz) > Tornó.

Szóeleji mássalhangzó-torlódások feloldása

Brestye (Te) > Berestye, Bréd (Szi) > Beréd, Brostyán (KSz) > Krassóborostyán, Kröcsma (KSz) > Korcsona, Priszian (KSz) > Perestyén, Szlagna (Te) > Szalakna, Trojás (Ar) > Torjás.

Jellemző vonásról („újramotiválás”)

Acsuca (Ar) > Ácsfalva, Ágris (Ar) > Almásegres, Glogovac (Ar) > Öthalom, Lumica (KSz) > Cseherdős, Szolsica (Te) > Temesszőlős, Vaszoja (Ar) > Vészalja.

Etnikumra utaló névelemek hozzáadása, elvétele

A helységnevek "nemzetiesítésének" sajátos módszere az etnikumra utaló névelem (előtag) elvétele, hozzáadása, ill. cseréje. Ezek közül a névmagyarosítások közé soroltam azokat, ahol a községek a *Magyar*- névelemet kapták, ill. az *Oláh*-/*Szász*-/*Román*- névelemet elvesztették.

- 12 község kapta meg a *Magyar*- névelemet, ezek közül Magyarremete saját kérésére, Magyarbenedekfalva az „örvendetes magyarosodás” dokumentálására. Közülük kettő színmagyar, hétben többségben, egyben kisebbségben, kettőben pedig gyakorlatilag nem éltek magyarok. Nyolc község elvesztette nevéből a *Magyar*- előtagot, ezek közül kettőben többségben, ötben kisebbségben éltek magyarok. A túlnyomóan román többségű Magyarbogáta a tag elvesztését megfellebbezte. A *Magyarmedvés* nevet nem az Alsó-Fehér megyei Medvés kapta meg, amelyik kérte, hanem a Temes megyei Medves, amelyik megfellebbezte. A túlnyomóan magyar oláhláposbányaiak többsége a följánlott *Magyarlápobánya* név helyett a *Határbánya*, a kisebbség az *Erzsébetbánya* nevet kérte. A *–magyaros* végződésű neveket visszaetimologizálták *–magyaróssá* (mogyoró).
- Kilenc szász község kapta meg a *Szász*- névelemet, ezek közül kettő saját kérésére. 18 község elvesztette nevéből a *Szász*- előtagot, ezek közül csak egy szász többségű és további kettőben éltek még kisebbségben szászok – ezen községek közül hét saját maga kérte az előtag megszüntetését. A falvak többsége a Mezőség keleti–északkeleti peremén és a Küküllők mentén található, ahol a XVI–XVII. sz.-i törökdúlások után a szász lakosságot magyarok és románok váltották föl, de a helységnevekben megőrződött az utalás a korábbi lakosságra. Ezekben az esetekben tehát a falu nevét „hozzáigazították” az aktuális állapothoz.
- 31 község elvesztette nevéből az *Oláh*- névelemet, ezek három kivételével túlnyomóan román lakosságúak voltak. Hét község a változtatást megfellebbezte, két román lakosságú község azonban (Oláhgyerőmonostor és Oláhnyires) éppen hogy kérte a pejoratívnak érzett névelem elhagyását. Oláhivánfalva pedig a Románivánfalva névalakot kérte arra hivatkozva, hogy „az *Oláh* szó rég elavult, a művelt világ nem használja”.
- A *Román*- névelem használatát a helységnevekben azonban a Bizottság elvből ellenezte.³⁷ Minden falu elvesztette nevéből ezt a névelemet, a vizsgált területen 13 (közülük hat megfellebbezte). Ennek az előtagnak a fölvételét kérte Oláhivánfalván kívül négy másik község is.³⁸

A megyék és a községek reakciója

A megyék magatartására a két szélső példa Szeben és Kolozs. Szeben megye a német lakossággal is bíró községek esetében a német, a román falvaknál a román nevet kérte. Kolozs megye gyakran az OTB-nál is radikálisabb változtatásokat ajánlott.

Szeben megye oklása: „Az tartaná helyesnek a vármegye th. bizottsága, ha minden nyelv részére, melyet az illető községben vagy annak legközelebbi környékében beszélnek, a nép ajkán élő jelzés jelöltessék ki hivatalos névnek, úgy, hogy ugyanazon község például a magyar szövegben »Kistorony«-nak, a német szövegben »Neppendorf«-nak és a román szövegben »Turnisor«-nak jelzendő volna; mert minden nyelvnek csorbítása az, ha a magyar nyelvre nézve nyelvkincs veszteségét jelenti, ha az újabb időben az osztrák főváros nem »Bécs«-nak, hanem »Wien«-nek jeleztetik.” (Mező 1982. 141.)

Már az 1895/96-os előkészítő akció során nyilvánvalóvá vált, hogy a községek túlnyomó többsége nem kívánta nevének módosítását. A későbbi ügymenetből is látható, hogy a legtöbb község mindenféle ideológiai színezet

37 Turchányi Tivadar szerint „Minden alap nélkül változtatták meg 10–15 éve a megyének eddig Oláh- jelzővel ellátott helységeit Román- jelzősökké. Eltekintve attól, hogy ez ellentmond a történeti adatoknak és az eddigi szokásoknak, már azért sem fogadható el ez az elnevezés, mert a magyarban az oláh mindig csak oláh, legföljebb rumuny lehet, de sohasem román. Románia alattvalói hívhatnák magukat románoknak, de Magyarországon ez meg nem engedhető.” (Mező 1999, 324. Ugyanakkor a magyar írott nyelvben a *román* már ugyanannyira elterjedt volt, mint az *oláh* – a bizottság más tagjai, pl. Márki Sándor is használták. Románbogsán község hiába hivatkozik arra, hogy „a hazai életben levő törvényekben csupán *román* és nem *oláh*, annál kevésbé *rumuny*, mely különben sem magyar szó”).

38 Barakony (> Felsőbarakony, Bih), Kustély (> Mélykastély, Te), Ópécska (Ar, a való életben is használták ezt a nevet, megkülönböztetésül Magyarpécskától) és Szászpéntek (Kol).

nélkül is ragaszkodott neve fönmaradásához, egyszerűen a névváltoztatással járó költségek (leggyakrabban az új pecsét elkészítésének költsége) miatt.³⁹

112 község kérte hivatalos névként a német (főként Nagy-Küküllő és Szeben vm.-iek)ⁱⁱⁱ, 11 a román nevét törzskönyveztetni^{iv}. Ezek annyit legalább értek, hogy az addigi magyar nevüket többnyire változatlan maradt.

A községek indoklása a régi név mellett: „ez sem magyartalan” (Aranyospolyán), „magyaros” (Klic), „jobb hangzású”, „számunkra igen kedves” (Brestye), „a *Buttyin* magyaros; a románok *Buten*-nek ejtik”, nemesi előnévben is szerepel, „a lakosság kilenctizede román, románosan hangzó nevet követelnek” (Ferendia), „a bizottság érvelése szubjektív, a helyi lakosságnak a *Felsőderna* név »hangzatosabb« és könnyebben kiejthető”, „őseiktől is így hallották”, „már köztudomású”, „ez a legismertebb neve” (szász), „a latin »inter Ampelum«-ból származik” (Trimpoe).

Az új névvel szemben: „a román lakosság vagy elferdítené, vagy a régi nevet használná”, „a lakosság nem tudja kiejteni”, „a lakosság nem tudná megszokni”, „teljesen idegenül hangzik”, „a román lakosság az ajánlott nevet nem tudja kiejteni, képtelen lenne megnevezni saját faluját”, „az ajánlott név értelmetlen” (Koramnik), „jó bora van, kára származna a változtatásból” (Kovaszinc), „nem magyarosabb” (Körpa helyett Kerpe).

87 község fellebbezett sikeresen a megállapított név ellen, ez nem kevés, de csak töredéke a fellebbező községeknek. Nagyobb esélye volt a községnek, ha bizonyos együttműködést tanúsított és a megállapított név helyett nem a régi nevéhez ragaszkodott, hanem új, a Bizottság számára is elfogadható nevet talált ki.^v

A hivatalos nevek előírt használati köre

A postahivatalokban már 1867-ben a magyar településneveket feltüntető bélyegzőket vezettek be.

A törvény 5. §-a szerint a hivatalos magyar nevet kellett használni az állami, megyei, községi és egyéb hivatalos iratokban, a községi pecsétéken, bélyegzőkön és jelzőtáblákon, az állami, megyei és községi hivatalok ügykezelésében, az iskolai térképeken és a közjegyzői iratokban, mind magyar, mind idegen nyelvű szövegekben. Az iskolai tankönyvekben, a törvénytörzsi cégbejegyzésekben, kormányhatósági jóváhagyást vagy láttamozást igénylő és minden közhitelességgel bíró iratokban szintén kötelezővé vált a hivatalos név használata, de mellette zárójelben feltüntethető „az ettől eltérő történeti vagy közhasználatú” név is. A hivatalos nevek kihirdetésétől kezdve tehát a fenti kategóriájú szövegekben, ill. feliratokon a *Brassó* (*Braşov*), ill. *Brassó* (*Kronstadt*) formát kellett használni.

A törvény lassanként lépett életbe, ahogy az adott vármegye hivatalos helyneveit kihirdették. Az új helységneveket a minden állami és megyei hivatalhoz eljuttatott helységnévtárak tartalmazták és az újságok is ismertették. A román újságok közlemény és hirdetmény jellegű szövegeikben ezután főként a törvény által szankcionált formát használták.

„Patria noastră se numeşte Magyarország (Ungaria).” (Iosif Marian 1910-ben, Balázsfalván megjelent gör. kat. történelemkönyve, Triteanu 1919, 51.)

Kiolvasható a tiltakozás a nagyszebeni ASTRA-leánypolgári emlékkönyvének táblázatából, amelyen a diákok származási helye mellett egy külön oszlopban szerepelnek a magyar helynevek, a fejlécben pedig ez áll: „Numele oficial de azi al localităţilor” (Bologa 1911, 33).

Két vármegyében, Fogarasban és Hunyadban az új helységnevek nem léptek érvénybe. Mivel 1910 előtt csak a három székely vármegye (1905), Maros-Torda (1906), Szatmár (1907) és Kolozs (1909) új helységneveit hirdették ki, a törvény a gyakorlatban csupán néhány évig érvényesült.

„Although picture donating first was mainly connected to the Germans, sometimes Hungarian official terms appeared in the German texts at the beginning of the century (e. g. the Hungarian name of Óthalom instead of the German Glogowatz).” (A máriaradnai ex votók között, Péter – Vass 2001, 162.)

A. P. Bănuţ humoreszkiájában Romulus, a Brassóban tanuló román diák faluja Secătură, utolsó posta Vrabieşti, magyar nevükön (szeretőjének, a magyar szobalánynak így kell ráírnia a címzésre): Napsugarasszázrészre és Verebeketetőpataka (Bănuţ 1931, 57 és 59). – „Dar nu uită să scrii adresa ungureşte, altfel n’o primesc. Vezi, Ungurii voştri sunt şovinişti şi eu nu-s!” (uo., 59).

A törvény reakciójaképpen jelent meg Silvestru Moldovan és Nicolau Togan magyarországi román helységnévtára, a *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Ungaria*.

A kulturális homogenizáció „egynyelvű” államok esetében is hasonló jelenségekhez vezet, ha sokkal kisebb léptékben is. Mindenütt törekedtek a nyelvjárási ejtést tükröző névváltozatok kiküszöbölésére.

Az államalkotó nemzethez való lojalitás jegyében azonban az állampolgárok elviselhetőeknek érezhetik és elfogadják a kellemetlenségeket, amelyek pl. abból adódnak, hogy hivatalos szférában saját falujuk nevét mindig másképpen kell használniuk, mint ahogyan a mindennapok során.

39 A Szeben megyei Porcsesd pl. a fölajánlott Porcsfalva név helyett inkább a Porcs nevet kérte, „...így a bélyegzőről csak le kell vágni a végződést és tovább használható” (Mező 1999, 307).

Külön fájlban *A helységnév-magyarosítás adattára!*

- ⁱ “Nu sunt însă nici şirienii, nici podgorenii, cîmpienii şi pădurenii locuitori de baştină, căci nomenclatura satelor nu e deloc românească. Radna, Miniş, Cladova, Ghioroc, Cuvin, Covăsînt, Şirir, Galşa, Mişca, Măderat, Pîncota, Agrij, Arăniag, Silinghia, Dund, Drauş, Cermei, Cîcărau, Mocrea n-au înţeles în limba românească.”
- ⁱⁱ “Satul de la Selişte, după toate semnele, a fost pustiit în timpul luptelor cu turcii şi pare a fi fost locuit de maghiari, căci în nomenclatura localităţii sunt elemente maghiare ca *Kopasz, Kiskut, Nyerges* ori *Bánhegy*.” (Slavici 1978, 184)
- ⁱⁱⁱ Almakerék (NK), Beszterce (BN), Bogács (KK), Boldogváros (NK), Botfalu (Br), Brassó (Br), Brulya (NK), Doborka (Szb), Dolmány (Sze), Ecel (NK), Egerbegy (NK), Feketehalom (Br), Földszin (NK), Földvár (Br), Garat (NK – „Ezen község, a melynek jegyzőkönyvi nyelve a német, a község hivatalos nyelvének megállapításával a község szász jellemét fenntartani kívánja.”), Gerdály (NK), Hégen (NK), Hermány (Szb), Hétúr (KK, község: „*Marienburg*, atyáiktól »végrendeletileg« kapták ezt a nevet, minden könyvben ez szerepel” – OTB: „*Hétúr*, a községnek régen is ez volt a neve”), Holcmány (Szb), Holdvilág (NK), Homoród (NK), Hóltövény (Br), Jakabfalva (NK), Kaca (NK), Kelnek (Szb), Keresd (NK), Keresztényfalva (Br), Kereszténysziget (Szb), Kiscsűr (Szb), Kisdisznód (Szb), Kisekemező (KK), Kisselyk (NK), Kissink (NK), Kőhalom (NK), Lesses (NK), Mardos (NK), Martonfalva (NK), Mártonhegy (NK), Martontelke (NK), Medgyes (NK), Mese (NK), Miklóstelke (NK), Mirkvásár (NK), Morgonda (NK), Muzsna (NK), Nádpatak (NK), Nagypold (Szb), Nagycsűr (Szb), Nagydísznód (Szb), Nagyekemező (KK), Nagysáros (NK), Nagyselyk (NK), Nagysink (NK), Nagyszeben (Szb), Nagyszőlős (NK), Nagytalmács (Szb), Nemes (NK), Netus (NK), Omlás (Szb), Péterfalva (NK), Péterfalva (Szb), Prázsmár (NK), Prépostfalva (NK), Prod (NK), Rádós (NK), Récsé (Szb), Riomfalva (NK), Rovás (NK), Rozsnyó (Br), Rozsonda (NK), Rudály (NK), Sály (NK), „nem a mai, hanem ez a régi név”), Segesd (NK), Segesvár (NK, egy 1298-as oklevélre hivatkoznak, amelyen már Schässburg, a bizottság azonban, bár az első adat a magyar névre csak 1300-as, bedobja azt az érvet, hogy az 1298-as oklevelet idegen püspökök írták), Sövényesség (KK), Szászalud (NK), Szászbuda (NK), Szászdálya (NK), Szászfehéregyháza (NK), Szászhermány (BV), Szászivánfalva (NK), Szászkeresztúr (NK), Szászkezd (NK), Szászmagyaros (Br), Szászorbor (Szb), Szászszáros (NK), Szászsebes (Szb), Szászsztélnászló (NK), Szásztukos (NK), Szászfalu (NK), Szászfalu (Szb), Szászváros (Hu, miután Ioan Mihu javaslatát az *Oraştie* névre elvetették, 23:15 arányban győzött a *Broos* a *Szászvárossal* szemben), Szászzalatna (NK), Százhalom (NK), Szénaverős (KK), Szentágota (NK), Szentersébet (NK), Szentpéter (Br), Szerdahely (Szb), Táblás (NK), Ugra (NK), Újgyház (Szb), Újváros (NK), Váldhíd (NK), Vérd (NK), Veresmart (Br), Veresmart (Szb), Vessződ (NK), Vidombák (Br), Volkány (NK), Volkány (Br), Vurpód (Szb), Zágór (KK), Zsiberek (NK).
- ^{iv} Felsőborgó (BN), Főfeld (Szb), Gális (Szb), Hidegvíz (NK, *Hidegvíz-Calvasar* alakban), Kistalmács (Szb, hivatkoztak arra is, hogy kétszer akkora a falu, mint Nagytalmács), Longodár (NK, „kizárólag románok lakják”), Magaré (NK), Magyarforró (AF), Nagymonófalva (Szi, arra való hivatkozással kérte a Csóra nevet, hogy ez az eredeti, rövid, magyaros név, az új csak 35-40 éve használatos), Réthely (TM), Szelistye (Szb).
- ^v Sikeres fellebbezések: Alcina (Szászóvár, Szb), Alsóderna (Alsódarna, Bi), Alsókálfalva (Alsókálfalva, Mm), Alsópián (Alsópihen, Szb), Alsópodsága (Alsópozsága, TA), Apádia (Apágya, KSz), Aranyospolyán (Aranyosmező, TA), Bendorf (Nagybenefalva, Szb), Borda (Berde, Te), Borgóprund (Borgó, BN), Budinc (Budonc, Te), Budurló (Bodorló, Ko, különös módon Kolozs megye is támogatta, a körjegyző szerint azonban az eredeti névhez való ragaszkodás „magyarellenes tett”), Bukovec (Krassóbükk, KSz, egy ideig viselte új nevét), Cikendál (Kecskeölgy, Szb, a megye a román Cichindeal nevet kérte), Cséffa (Biharséfa, Bi), Cserestemes (Cserestömös, KSz, a megye is támogatta), Csufud (Csifud, AF), Décsfalva (Decsifalva, Ud), Detrehegy (Detreháza, Szi, a község indoklása: „egyedüli név az országban”), Detta (Déd, Te), Dombó (Domboró, TA), Drassó (Darassó, AF), Felsőderna (Felsődarna, Bi), Felsőkálfalva (Felsőkálfalva, Mm), Felsőpián (Felsőpihen, Szb, a község tkp. a magyar, román és német név hivatalossá tételét szerette volna), Felsőpodsága (Felsőpozsága, TA), Fericse (Ferecsény, Bi), Forotik (Aszuágy, KSz), Fugad (Feketfő, AF), Gavosdia (Krassókővesd, KSz, egy ideig viselte magyarított nevét), Girolt (Girót, SzD), Gledény (Geledény, BN), Gógán (Gógánfalva, KK), Guraró (Szabenszáda, Szb, „egyedüli név az országban, a lakosság nagy része külföldön dolgozik, s levelezésük, pénzküldésük nehézkessé válna.”), Szamoshesdát (Szamoshasadát, SzD, ered. Hesdát), Biharhosszúaszó (Gyepesaszó, Bi, ered. Hosszúaszó), Isztina (Esztena, NK, lehetőségként megemlékeztek még a Stenia nevet, ahogyan ismerik), Sebeskákova (Sebeskákó, Szb, ered. Kákova, a megye a román Cacovicza formát kérte), Sebenkákova (Sebenkákó, Szb, ered. Kákova, a megye a román Cacova formát kérte), Temeskalácsa (Temeskalocsa, ered. Kalácsa), Karatnavolál (Karatna v. Valál, Hsz), Kiserzsida (Kiserzshida, Szi), Klopódia (Harangod, Te, ered. Klopodia), Komolló (Komoló, Hsz), Kosna (Határszél v. Határvég, BN), Kováskápolnok (Kováskápolnok, SzD), Körpa (Kerpe, KSz), Kővág (Kőág, Bi), Boroskrakkó (Boroskarakkó, AF, ered. Krakkó), Várkudu (Betlenkudó, SzD, ered. csak Kudu), Kurtya (Kurtyán, KSz, a megye is támogatta), Kusma (Kucsma, BN, hivatkozva a *kucsma* szó jelentésére), Lacunás (Lacónás, Te, a BM vontatja vissza a döntést), Libaton (Libát, SzD, a község hozzáfűzte, hogy a monda szerint a név a „liba a tón” szókapcsolatból származott, tehát magyaros), Mácsóva (Mácsó, KSz, nemesi előnévként is), Majdán (Majdány, KSz, a BM vontatja vissza a döntést), Máslak (Mácsalaka, Te), Mehádia (Miháldvára, KSz), Mojgrád (Majgrád, Szi), Monospetri (Molnospetri, Bi), Mosnica (Mosonca, Te), Nábrád (Magyarnábrád, Szat), Nagyderzsida (Nagyderzshida, Szi), Németség (Mezőség, Te), Obád (Óhát, Te, a megye is pártolta), Ottomány (Oltomány, Bi), Petromány (Temespetre, Te), Polyán (Mezős, Szb – „a községnek nincs mezője”), Poplaka (Paplaka, Szb, a BM vontatja vissza a döntést), Prodánfalva (Prodófalva, Szi, „elég magyaros”), Rekitta (Rekitta, Szb, „nevét az itt termő *rekitta* nevű növényről kapta”), Rumunyst (Bégabarlang, KSz, a véglegesítés után egy évvel

kapta vissza), Sona (Sónály, NK), Spring (Ugród, AF), Szákul (Szákfalu, visszakapta), Szászszenjakab (Szentjakab, SzD, nem kérte német nevét), Szecsel (Feketevíz, Szb, „a faluból 300 ember külföldön dolgozik, s a velük való levelezésben zavarok támadnának”), Aranyosszohodol (Nagyaszuvölgy, AF, ered. Szohodol), Sztrugár (Osztorgály, Szb, a BM vonta vissza a döntést), Szurduk (Szamosszurduk, SzD, a BM vonta vissza a döntést), Szurdukkápolnok (Szurdokkápolnok, SzD, a BM vonta vissza a döntést), Temesvukovár (Temesfarkasd, a BM állította helyre, 1893-ban változtatták meg a nevét *Vukovár*ról), Vále (Árokfalva, Szb), Varadia (Érdsomlyó, Te, a BM vonta vissza a döntést), Zaguzsén (Zaguzsány, KSz), Zálnok (Zánok, Szi), Zsidovin (Zsidovány, KSz).